

Atelier

KUNST KIJKEN & KUNST MAKEN

tot straks!
♥
ik hou van jou
xx

Melle
peterselie
atelier mag

LIEFDE IS...
EEN BRIEFJE OP DE KOELKAST

KRACHTIGE VROUWEN VAN
GUSTAV KLIMT

ROMANTISCH HUIS
TUSSEN DE BLOEMEN

EEN VOGELKOOI BIJVOORBEELD
DE SYMBOLIEK VAN DE LIEFDE

JAARGANG 33 #195
WWW.ATELIERMAGAZINE.NL
JULI/AUGUSTUS 2018
PRIJS € 7,95

ELKE MAAND
EEN KUNSTMAGAZINE ONTVANGEN?
NEEM EEN COMBI-ABONNEMENT

Atelier

KUNST KIJKEN & KUNST MAKEN

Boordevol tips om de mooiste kunst te maken
Inspirerende verhalen over kunst en kunstenaars
Praktische informatie over verf en alle materialen
Een selectie van goede exposities

Palet

VOOR WIE VAN KUNST HOUDT

Bijzondere interviews met kunstenaars
Artikelen met achtergronden en verdieping
Aandacht voor jong talent
De beste exposities nader belicht

Deze aanbieding is geldig t/m 31 augustus 2018. De actieprijs van € 50 geldt alleen voor het eerste jaar van het abonnement.
Kijk voor meer informatie en de voorwaarden op www.ateliermagazine.nl

EN FACE

ALLEEN MAAR LIEFDE

Terwijl ik dit schrijf is het nog lente en hoor ik een vogel zingen. Dunne boomtakjes trillen. Het is ongewoon broeierig en warm. In de verte rommelt het onweer dat naderbij komt. De lucht wordt donker. Twee eksters zitten elkaar achterna. De situatie doet me denken aan Indiase tekeningen waarin Krishna en zijn geliefde op een bankje zitten, terwijl de donkere lucht vol verwachtingsvolle regen is. Een vreemd maar mooi decor voor liefde.

Deze Atelier gaat over **liefde**, liefde voor een tuin, voor een bepaalde kleur, voor een kunstenaar, de kunst en wellicht ook voor jezelf.

Het thema is voor ons een kapstok en natuurlijk niet bepalend voor de hele inhoud.

We willen je deelgenoot maken van veel meer. Maar in dit geval sluipt het thema toch in onze werkzaamheden, want wij maken dit blad, zoals altijd, met veel **liefde**.

Zo...dat jullie dat maar even weten.

Wij houden van schilderkunst maar belichten in dit nummer ook andere kunstvormen. Zie bijvoorbeeld de bijzondere uiting van **liefde** van Patricia Sierhuis. Patricia leidt ons weer stap voor stap met kleurpotloden naar een mooi en boeiend resultaat. Er is de uitslag van de Grote Atelier Prijs en nog veel meer. Heb een heerlijke zomer en we hopen dat Atelier de zomer nog mooier voor je maakt. Geniet van de met liefde gemaakte kunst.

Eric Beets
HOOFDREDACTEUR

Inhoud #195

(i) SPONTANE LIEFDE
TORTELDUIVEN IN PASTEL

DE GROTE ATELIER WEDSTRIJD
GOED EN DIVERS WERK

(i) PIGMENTEN EN KLEUR
VAN FERRARIROOD
TOT KLEURECHTHEID

Cover: Patricia Sierhuis-van Roij,
Liefde is..., 2018

(i) LIEFDE VOOR TEKENEN
MET EEN SCHETSBOEK OP PAD

DE PRERAFÄLIETEN
SCHILDERKUNST EN
ROMANTISCHE VERHALEN

(i) VAN OPZET NAAR RESULTAAT
HOE MAAK IK EEN HORTUS CONCLUSUS

3 EN FACE **8** KUNSTKREET **10** DE KEUZE VAN ARNOUD ODDING **12** DE KRACHTIGE VROUWEN VAN GUSTAV KLIMT **18** COLUMN HUBRECHT DUIJKER **20** (i) LOES BOTMAN - LIEFDE **26** ZWERVERN LANGS DE BELGISCHE KUST **29** ATELIER ART AWARD **30** COLUMN MARJON DEN ENGELSMAN **32** (i) ROMANTISCH HUIS TUSSEN DE BLOEMEN **36** LIEFDE OF LUST? AMOUREUZE SYMBOLIEK IN DE KUNST **40** GELDERLAND GRENSLAND - VIER EEUWEN ONBEGRENSD LANDSCHAP **42** (i) PATRICIA SIERHUIS - LIEFDE IS... **48** GOED BEKEKEN **50** DE GROTE ATELIER WEDSTRIJD **55** ATELIER QUIZ **56** (i) PIETER KEUNE - PIGMENTEN EN KLEUR **62** EN ROUTE **66** DE PRERAFÄLIETEN - LIEFDE, SCHILDERKUNST EN ROMANTISCHE VERHALEN **70** (i) CORRY KOOY - TEKENLIEFDE **74** LEZERSATELIER **76** (i) ERIC SCHUTTE - DENKEN EN MAKEN **80** (i) KUNSTSTREKEN **82** VERWACHT

(i) = instructief

Palet

Kunstmagazine

VOOR WIE VAN KUNST HOUDT

Bijzondere interviews met kunstenaars
Artikelen met achtergronden en verdieping
Aandacht voor jong talent
De beste exposities nader belicht

Neem of geef een
proefabonnement

3 X PALET Slechts € 19,95
Stopt automatisch
Ga naar www.paletmagazine.nl
of bel 072 511 75 06

Talens Amsterdam Acrylverf daagt je uit om vrij te schilderen

De Amsterdam Standaard serie is Talens' no nonsense acrylverf. Een voordelige verf met een palet van 80 briljante kleuren, waarvan 6 metaalkleuren, 4 reflexkleuren en 6 parelkleuren. Elke kleur is bij van der Linde verkrijgbaar in potten van 1000 en 500 ml, in tubes van 120 ml en in een handig tubetje van 20 ml. Maar ook in spuitbus, acrylmarker en acrylinkt. Bij van der Linde extra voordelig. Daar durf je mee te experimenteren.

- Zeer hoge lichtechtheitsgraad dankzij zuivere lichtechte pigmenten
- Geschikt voor muurschilderingen (alkalibestendig)
- Droogt in een half uur
- Vrijwel geurloos
- Betrouwbare kwaliteit

**Informeer naar onze
scherpe prijzen.**

ANDERE STUDIE ACRYLVERVEN BIJ VAN DER LINDE: SYSTEM3, ARA, GALERIA

van der linde

Materialen voor de beeldend kunstenaar

Rozengracht 36-38, Amsterdam T 020 6242791 | www.vanderlindewebshop.com

Kunstmarkt Bergen n.h.

In de zomer van 2018 zal er een reeks van 10 kunstmarktavonden georganiseerd worden in het centrum van Bergen (Noord-Holland). Voor het 35^e jaar op een rij presenteren zo'n 350 kunstenaars vanuit het hele land zich rondom de karakteristieke Ruïnekerk in het centrum van het dorp. Wekelijks bezoeken menig geïnteresseerden de markt om te kijken en te kopen.

De markten vinden plaats in de periode van 28 juni t/m 30 augustus 2018. Bereikt u graag een groot, veelzijdig publiek in een schilderachtig kunstenaarsdorp, meld u nu snel aan op de website en ook u bent er bij deze zomer!

www.kunstmarktbergen.nl
Email: info@kunstmarktbergen.nl

ONDERNEMING OP KUNSTGEBIED

OP HOOG NIVEAU LES IN
TEKENEN & SCHILDEREN
EN KUNSTBESCHOUWING

Bij **Onderneming Op Kunstgebied** in Groningen kun je op hoog niveau je teken- en schildertalent ontwikkelen. Je krijgt les van **Svetlana Tartakovska** in portretschilderen, van **Anna Maria Vargiu** in model- en portrettekenen en alla prima schilderen, van **Liesbeth Honders** in schilderen met olieverf. **Eric Bos** geeft op een verrassende manier colleges kunstbeschouwing. We organiseren geregeld workshops waar je vrij op kunt tekenen.

WWW.FACEBOOK.COM/ONDERNEMINGOPKUNSTGEBIED

WWW.ONDERNEMINGOPKUNSTGEBIED.NL

Schilderen met Marjon - ATELIER 49 Zwijndrecht

Bloemachtig Abstract - acryl met mes zaterdag 14 juli

Een zomerse workshop, gericht op kleur en fleur - gedurfd van opzet, abstract van sfeer. Vette verf met paletmes over een onderschildering. We doen oefeningen met de techniek, bestuderen compositie en volume en dan begint het heerlijke spel van toetsen en kleuren.
Enige schilderervaring gewenst

Landschap in zonnetriade - acryl zaterdag 11 augustus

Een zomersfeer oproepen door te werken met een beperkt palet, de zonnetriade. Voor iedereen die bewuster met kleur wil leren werken.
Voor ieder niveau

NIEUW: zomerschoolse activiteiten in het atelier:

Portret klassieke stijl in acryl
3 ochtenden - 20, 21, 22 juni

Zomerbloemen in acryl
2 ochtenden - 19 & 20 juli

Zicht op Dordt vanaf Zwijndrecht 3
ochtenden - 1, 2, 3 augustus

info of aanmelden: www.marjondenengelsman.nl of 06-45108917

Lijstenmakers die van inlijsten weten

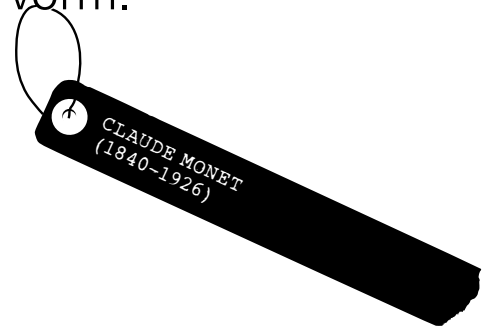
Kijk voor een lijstenmakerij in de buurt op:

www.art-frame.nl/winkels

‘Wanneer je eropuit trekt om te gaan schilderen probeer dan alles wat je voor je ziet te vergeten; een boom, een huis, een veld, of wat dan ook. Denk alleen: hier is een blok blauw, daar een rechthoek roze, daar een streep geel, en schilder het precies zoals het er voor jou uitziet, de exacte kleur en vorm.’

Claude Monet, Marine view with a sunset (Soleil Couchant sur la Seine), 1875, Oil On Canvas, 66 x 81.3 cm. Philadelphia Museum of Art.

Arnoud Odding, directeur
Rijksmuseum Twenthe en De Museumfabriek

108 pond lavendel

Vele tienduizenden lavendelblaadjes vormen samen een groot geurend tapijt in de collectie van Rijksmuseum Twenthe. Een 108 pond zwaar tapijt van herman de vries dat een mening verkondigt, of misschien beter gezegd een ideaal. Het ideaal van de gelijkwaardigheid van kunst en leven. herman de vries wil de tegenstellingen tussen leven en kunst opheffen. Het werk en het denken van herman de vries zijn geheel vervlochten met het principe van gelijkwaardigheid. Dit komt terug in de wijze waarop hij zijn naam schrijft – zonder hoofdletters! – en in de manier waarop hij zijn onderwerp, de natuur, benadert. Hij wil ons de natuur laten zien zoals deze zich aan ons voordoet. In zijn werk is geen sprake van voorkeur, hij wijst op dingen zonder daarmee andere dingen te willen uitsluiten. Hier is het de geur en de paarsblauwe kleur van de lavendel. In al zijn eenvoud en helderheid is 108 pond lavendel kernstuk en hoogtepunt in het oeuvre van herman de vries.

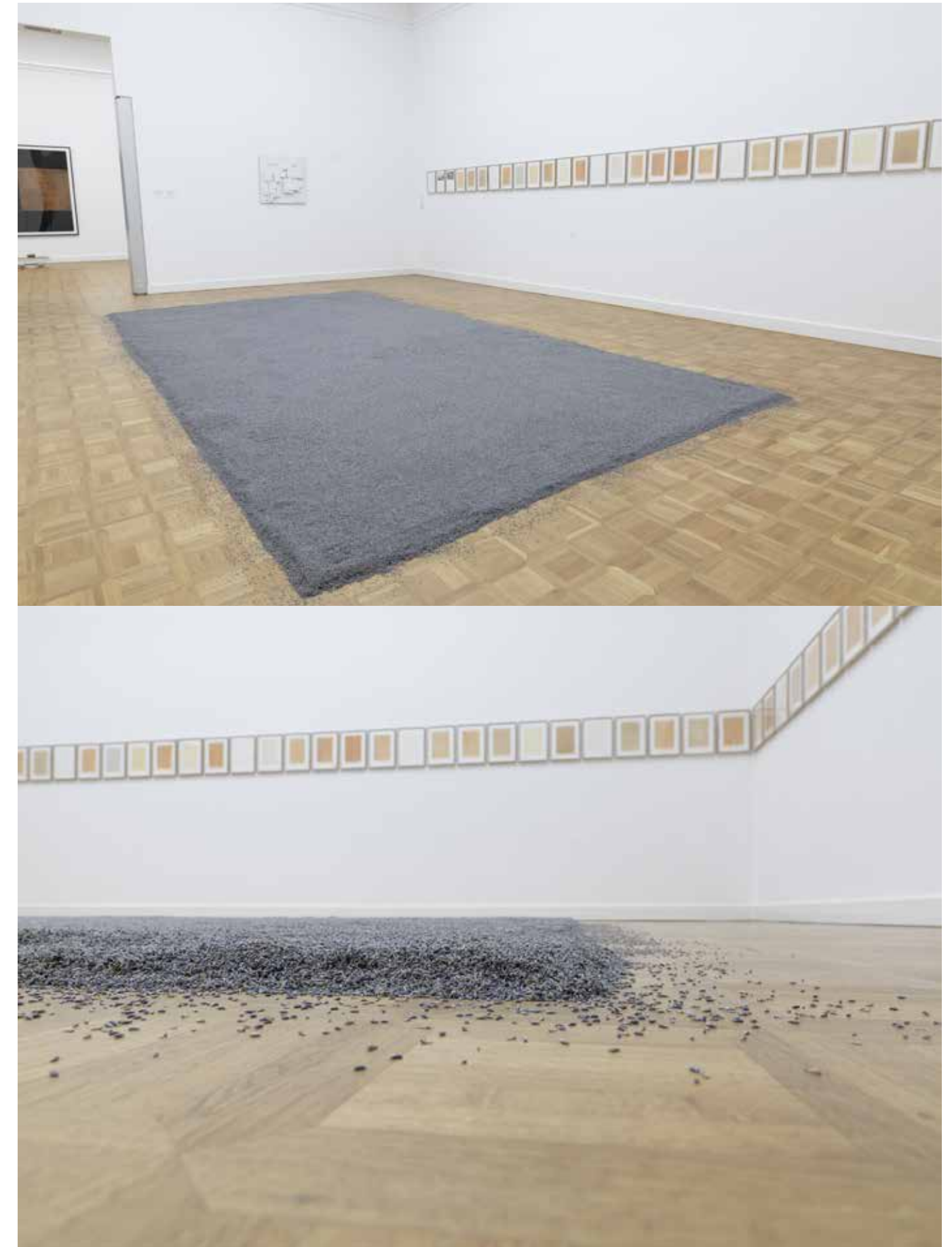
‘herman de vries wil de tegenstellingen tussen leven en kunst opheffen.’

Een hoogtepunt dat nu permanent te zien, te ruiken en te ervaren is in de nieuwe collectiepresentatie van Rijksmuseum Twenthe - *Ars longa, vita brevis* (de kunst is lang, het leven kort). Kunstenaar Anne Wenzel heeft het werk van de vries opgenomen in het door haar samengestelde kabinet over macht en onmacht. Anne Wenzel is geïntrigeerd door de iconografie van de macht. Hoe presenteert de macht zichzelf, met welke symboliek? Enkele jaren terug maakte zij een serie mannenbustes. Ze waren verminkt en uitgeblust, net als het patriarchaat, zo menen sommigen. Als antwoord daarop is in haar zaal een vrouwenbuste te zien. Fier en krachtig, zelfbewust en individueel, precies zoals al die mannen zich eeuwenlang lieten afbeelden. De tekst ‘Equality’ is met agressieve letters in haar borst gekerfd en kan als een ondubbelzinnig feministisch statement worden opgevat.

herman de vries als representant van de door mannen gedomineerde kunstgeschiedenis en de RMT-collectie, tegenover de vrouwenbuste gemaakt door Anne Wenzel: hier lijken ze elkaar even gevonden te hebben. Al die afzonderlijke lavendelblaadjes die samen een geheel maken. De één niet belangrijker dan de ander. In hun eentje zijn ze niks, samen vormen ze een eenheid en stralen ze kracht uit. Het is een zachte, poëtische kracht, tegenover de strijdlust van de vrouwenbuste en de brute kracht van de verf op de muren, afgevuurd met (water)pistolen. Macht en onmacht – soms bereiken ze een wankel evenwicht. ●

Ars longa, vita brevis (‘de kunst is lang, het leven kort’) is de nieuwe collectiepresentatie van Rijksmuseum Twenthe. Vanaf 23 juni 2018
<https://www.rijksmuseumtwenthe.nl/content/2125/nl/ars-longa-vita-brevisnbsp>

herman de vries, **108 pond lavendel**, detail, 1991/1992, Collectie Rijksmuseum Twenthe, Enschede

herman de vries, **108 pond lavendel**, detail, Collectie Rijksmuseum Twenthe, Enschede

GUSTAV KLIMT EN DE VROUWEN VAN WENEN

GOUDEN SCHEPSELS; GOEDGEKLEED, ZELFSTANDIG EN EROTISEREND MOOI.

Gustav Klimt moet dol geweest zijn op vrouwen. Hij schilderde ze zijn hele leven: portretten van rijke dames uit de bourgeoisie, schaars geklede mythologische heldinnen en naakten in wulpse houdingen.

Hij portretteerde ze in de mooiste jurken en sieraden, omringd door het nieuwste interieur, of koos voor een decoratieve gouden achtergrond vol verwijzingen naar lang vervlogen tijden. En hoewel de Weense kunstkringen zo rond het fin-de-siècle nog met één been in het Victoriaanse tijdperk stonden, liepen de nieuwe rijken en jonge avant-gardistische kunstenaars ermee weg. Met Klimt kregen Jugendstil en Symbolisme voet aan de grond in Oostenrijk.

TEKST: **MAAIKE RADUZZI**

Gustav Klimt, **Adele Bloch-Bauer**, 1907, olieverf, zilver en goud op linnen, 138 x 138 cm, privécollectie.

EEN VOORSPOEDIGE START

Gustav Klimt (1862-1918) was de zoon van een goudgraveur die al op jonge leeftijd besluit om voor het kunstenaarsvak te kiezen. In het Wenen van de negentiende eeuw gaat dat via de *Kunstgewerbeschule*, een hogeschool voor kunst en kunstnijverheid. Klimt begint na zijn opleiding samen met zijn broer en een goede vriend een eigen bedrijf en atelier. In het conservatieve Wenen laat keizer Frans Josef de Ringstrasse aanleggen; een grote nieuwe boulevard rondom het oude centrum, waaraan statige woningen verrijzen, universiteitsgebouwen en een nieuw Burgtheater. Klimt mag met zijn compagnons in het nieuwe theater enige wandschilderingen aanbrengen met historiserende theaterscènes. De antiek geklede figuren passen perfect bij de smaak van de traditionele kunstelite van Wenen, en niets lijkt een glanzende carrière Klimt in de weg te staan.

AVANTGARDE

Maar Klimt is niet alleen geïnteresseerd in staatsopdrachten. Dankzij de industriële revolutie ontstaat er in Wenen, net als elders in Europa, een rijke nieuwe middenklasse van bankiers en industriemagnaten, die erg geïnteresseerd is in kunst en cultuur. Maar dan niet in de met het hof geassocieerde academische kunst. De bourgeoisie is meer geïnteresseerd in avant-gardistische kunst die men uit het buitenland kent, zoals de Jugendstil, het postimpressionisme en het symbolisme. En deze rijke burgerij is ook bereid om kunstopdrachten te geven. Klimt weet de weg naar deze nieuwe opdrachtgevers prima te vinden. Zijn schilderij past uitstekend bij de veranderende smaak. Toch probeert Klimt voornamelijk voor zowel privé-opdrachtgevers als voor de overheid opdrachten uit te voeren.

Gustav Klimt, **Judith I**, 1901, olieverf op linnen, 84 x 42 cm, Belvedere, Wenen.

PORNOGRAFIE EN PERVERSIE AAN DE WEENSE UNIVERSITEIT

Met zijn Künstler Compagnie weet Klimt een prestigieuze opdracht te bemachtigen: de wandschilderingen voor de aula van de Weense universiteit. Klimt schildert de meterslange allegorieën van *Filosofie* (1900), *Medicijnen* (1901) en *Jurisprudentie* (1903). De schilderijen zorgen bij onthulling al meteen voor een enorme controverse. Weg zijn de academische figuren in klassieke setting. Klimt schildert, sterk beïnvloed door ontwikkelingen in het Europese modernisme, wulpse naakten, loshangende haren, onbedekte schaamdelen en schaamhaar, lichamen opeengestapeld in een groot decoratief geheel. De achtergrond blijft vlak, hier en daar gevuld met versierende patronen. De professoren weten niet waar ze het zoeken moeten en dienen een klacht in. Pornografie!, is de aanklacht, en de schilderijen worden geweigerd. Voor een ontstelde Klimt is hiermee de maat vol. Hij zal nooit meer een publieke opdracht aannemen.

Gustav Klimt, **Nixen (Zilvervissen)**, ca. 1899, olieverf op linnen, 82 x 52 cm, Zentralsparkasse der Gemeine Wien, Wenen.

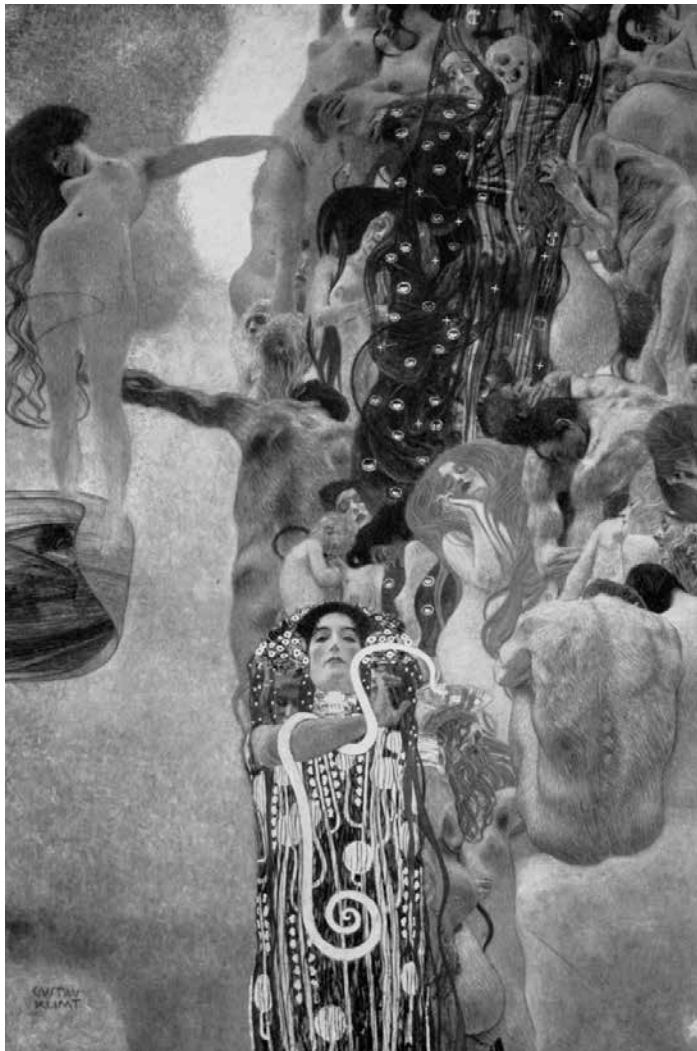

Gustav Klimt, **Goudvissen (voor mijn critici)**,
1901-1902, olieverf op linnen, 181 x 67 cm, Kunstmuseum Solothurn.

PROMINENTE BILPARTIJ

Op subtiële wijze neemt hij nog wel wraak na de weigering. In 1902 schildert Klimt Goudvissen, wederom een verticale compositie, gevuld met abstracte decoratieve vlakken vol golvende vrouwen- en vissenlichamen, gouden schubben en, prominent op de voorgrond, een geknielde roodharige vrouw met haar voluptueuze achterwerk naar de beschouwer gekeerd. ‘Voor mijn critici’, is de ondertitel, en Klimts boodschap is duidelijk. Hij heeft de bekrompen, vastgeroeste Weense overheid niet meer nodig. Vanaf nu richt hij zich volledig op de Weense bourgeoisie. In de jaren die volgen schildert Klimt portretten van de rijke vrouwen van Wenen; echtgenotes van de bankiers en industriëlen, die culturele salons organiseren en zich volgens de laatste mode kleden. Daarnaast maakt hij vele schilderijen van mythologische figuren en laat hij zich ook inspireren door kunst, mozaïeken en keramiek. Één ding blijft altijd duidelijk: Klimt is dol op het vrouwelijk lichaam, met of zonder kleding. Het blijft jarenlang zijn belangrijkste onderwerp.

Gustav Klimt, **Medicijnen**, 1900-1907, olieverf op linnen, 430 x 300 cm, verloren gegaan in 1945.

INSPIRATIE

Gustav Klimt, **De kus (Geliefden)**,
1908-09, olieverf, zilver, platinum en goud op linnen, 180 x 180 cm, Belvedere, Wenen.

KLIMT EN DE VROUWEN

Klimts schilderkunst en onderwerpskeuze gaan verder dan goedgeklede of schaars geklede dames. Zijn oeuvre kan ook gezien worden als een reactie op de bekrompen Oostenrijkse samenleving, waar alles draait om *keeping up appearances* en goed en onbesproken gedrag. Over seksualiteit en dan met name vrouwelijke seksualiteit, wordt niet gesproken. Sterker nog, deze wordt als het ware ontkent en als iets ziekelijks gezien. Niet zo gek dat er aan het begin van de twintigste eeuw in Wenen een sterke vrouwenbeweging opkomt, die niet alleen stemrecht voor vrouwen eist, maar ook pleit voor een nieuwe kijk op vrouwelijke seksualiteit.

De starre Weense bevolking heeft het er moeilijk mee. Maar Klimt niet. Hij omringt zich zijn hele leven met vele vrouwen. En gebruikt vrouwen uit de lagere klassen als (naakt)modellen voor zijn mythologische en allegorische schilderijen, zoals *Nixen*, *Waterslangen* en *De Hoop*. Al zijn geschilderde vrouwen zijn erotische, uitdagende vrouwen, met blank, bijna doorschijnend vlees, loshangende (vaak rode!) haren. Klimts vrouwen geven openlijk uiting aan hun seksualiteit, met lonkende ogen en vochtige geopende lippen. Hij deelt zijn atelier én vaak het bed met deze vrouwen. En houdt er een hele trits buitenechtelijke kinderen aan over.

STERKE DAMES

Ook de Weense elite is verrukt van Klimts vernieuwende schilderwijze. Bekende Weense dames als Adèle Bloch-Bauer, Sonia Knips, Eugenia Primavesi, Hermine Gallia en Friederike Beer laten zich door hem portretteren. Klimt gebruikt goudverf voor de jurken en de decoratieve achtergrond, zodat zijn dames op Byzantijnse prinsessen lijken. Ook maakt hij gebruik van decoratieve patronen die zijn collega's van de *Wiener Werkstätte* ontwerpen voor hun meubels en serviezen, zoals in de portretten van Fritz Riedler en Margaret Stonborough-Wittgenstein. Steeds weer combineert hij zijn uitstekende academische technieken voor de gezichten en handen, en de symbolische en decoratieve vormen van de Wiener Secession voor de kleding en de achtergrond.

VOL ORNAAT

De dames worden in vol ornaat geschilderd, dragen prachtige, moderne jurken en kijken zelfverzekerd en uitdagend de wereld in. Ook zonder naakt lichaam geeft Klimt zijn vrouwen kracht en persoonlijkheid mee. En ook dat kan zeer erotiserend werken. Emilie Flöge, Klimts beste vriendin, opende samen met haar zus een eigen modezaak in hartje Wenen. Ze heeft haar handen in de zij, kijkt de beschouwer onbeschaamd en rustig aan, gekleed in een fabelachtige blauwe jurk in een patroon van Joseph Hoffman van de *Wiener Werkstätte*.

GOUDEN PERIODE

Tussen 1898 en 1910 beleeft Klimt zijn Gouden Periode, die grotendeels samenhangt met de oprichting van de *Wiener Secession* (1897), het autonome kunstenaarscollectief dat als reactie op de overheidsbemoeienis in het Wenen van keizer Frans Jozef is opgericht. In het opvallende tentoonstellingsgebouw van Joseph Maria Olbrich exposeerde Klimt zijn beroemde *Beethovenfries* vol verleidelijke halfnaakte vrouwen en goudgeklede ridders en engelen.

Gustav Klimt, **Danae**, 1907-08, olieverf op linnen, 83 x 77 cm, privécollectie.

Hij schildert mythologische en Bijbelse vrouwen op een vernieuwende manier, verwerkt goudverf in de voorstellingen én in de omlijstingen. *Judith I* toont de Bijbelse heldin en redster van het Joodse volk niet langer als een ingetogen weduwe, maar als een opgewonden femme fatale. Met ontblote borst, gesloten ogen en bloot op de wangen, het hoofd van Holofernes rechtsonder in haar handen geklemd. Ze draagt een modern gouden halssieraad, ingelegd met edelstenen en gouden kleding. Gevaarlijk, uitdagend, en bewust van haar kracht en schoonheid. Klimt verbergt niets, en toont met veel gevoel voor vorm en kleur de erotische kant van de vrouw in vol ornaat. ●

In het kader van het honderdste sterfjaar van Klimt zijn er diverse tentoonstellingen te zien met zijn werk in Wenen. Onder meer in het Belvedere en het Leopold Museum. www.belvedere.at/gustav-klimt <https://www.leopoldmuseum.org/en/leopoldcollection/focus/Klimt>

Vanwege vakantievierende studenten heeft Fort Lauderdale als bijnaam gehad Fort *Liquordale*, maar tegenwoordig zou Fort *Shipdale* toepasselijker zijn. Want deze uitgestrekte stad in zuidelijk Florida heeft misschien wel 's werelds grootste havens voor én cruiseschepen én plezierboten. Wat tegelijk betekent dat er veel welgestelde mensen vertoeven, al dan niet tijdelijk in tweede huizen en appartementen. Op zijn beurt vormt deze groep een grote markt voor kunst. Fort Lauderdale kent dan ook een actieve *art community* van zowel professionele schilders als hobbyisten. Hoe vitaal die gemeenschap is, ontdekte ik bij toeval langs de altijd drukke East Sunrise Boulevard. Wachtend voor een van de talrijke stoplichten zag ik een bord met de intrigerende titel ArtServe, in een grasveldje met daarachter een flink hoekig, deels fleurig versierd gebouw. Nieuwsgierig ben ik rechtsaf geslagen – om eenmaal binnen een toevallig net geopende expositie van lokale kunstenaars te ontdekken.

Er hingen niet minder dan vierhonderd werken van bijna even zoveel lokale schilders (en een enkele fotograaf). Terwijl Fort Lauderdale slechts half zoveel vaste inwoners heeft als de stad Utrecht. En tjee, wat waren veel van die creaties fraai. Feest voor de ogen. En bemoedigend voor welke hobbyschilder ook. De meeste doeken waren namelijk gemaakt door amateurs. Waaronder zelfs een twaalfjarig meisje dat – een beetje à la Andy Warhol – de filmster Marilyn Monroe groot had geportretteerd, met dan ook nog een in markant rood geschilderde lijst. Was ik maar op mijn twaalfde begonnen. En dan de variatie. Alle mogelijke onderwerpen waren op alle mogelijke manieren in beeld gebracht. Samen tonnen inspiratie vormend voor iedereen die een schildercursus volgt. Zie de enkele voorbeeldfoto's hiernaast. Een van de winnende werken is dat met afgemeerde witte boten. Ik weet overigens zeker dat heel wat Nederlandse amateurschilders een doek van gelijk niveau kunnen creëren.

Verliefd verlangen

Directrice Jaye Abbate liep ook rond en deed een doekje, pardon boekje open over ArtServe. Dit is een non-profit organisatie die plaatselijke kunstenaars op diverse manieren stimuleert, zowel creatief als zakelijk. Sommigen braken dankzij ArtServe ook door, 'niet alleen beeldende kunstenaars maar eveneens jazzmusici'. Elke maand vindt een andere expositie van schilderijen plaats. Terwijl individuele kunstenaars voor eenzelfde periode in een van de twee zijzaaltjes hun eigen werk kunnen laten zien. Bovendien worden voor de amateurs cursussen georganiseerd, waaronder master classes door professionals. Wie dit allemaal mogelijk maken? Ruim 60 grote en kleine sponsors, variërend van hotels, Home Depot en zelfs een wijnwinkel als Crown Wine & Spirits, tot particulieren.

Ik had Jaye bijna gevraagd om in Nederland een filiaal te beginnen. Want op een instituut als dat van haar ben ik een beetje verliefd. Ik droom ervan, en vast vele andere vrijetijdschilders net zo. Steun uit Florida mag niet worden verwacht, we zouden zo'n project hier zelf moeten initiëren. Een centraal gelegen, makkelijk te bereiken centrum waar hobbyschilders uit het hele land kunnen leren en exposeren. Met steun van een bank, culturele stichtingen en andere sponsors, misschien zelfs Atelier. 't Is nu nog een verlangen, een droom. Maar soms worden dromen werkelijkheid – en krijgt Nederland zijn eigen versie van ArtServe, nu nog alleen gevestigd in Fort Artdale.

www.kunstenkleurwerk.nl
info@vinpressionist.nl

Hubrecht Duijker heeft een passie voor wijn. Hij heeft er meer dan 30 boeken over geschreven en won verschillende prijzen waaronder Wine Communicator of the Year. Wat veel mensen niet weten is dat Hubrecht ook een gepassioneerd amateurschilder is.

Instructief

Spontane liefde?

Opeens kan de liefde voor een materiaal er zijn. Een spontane ontmoeting kan het begin zijn van een levenslange omarming. En toch zal er veel geoefend moeten worden om de liefde te laten groeien. Bij mij begon het allemaal heel eenvoudig, een stuk wit tekenpapier en wat krijtjes.

TEKST EN BEELD: LOES BOTMAN

1

Ontdek hoe veelzijdig liefde is

Enmaal de liefde voor een materiaal gevonden? Gun uzelf ook de vrijheid om andere materialen uit te proberen. Ik heb 2 soorten papier, mijn geliefde normale witte tekenpapier van Canson en lichtgrijs Pastelmat van Clairefontaine. Op het gewone tekenpapier teken ik met een houtskooltje en op het Pastelmat met een pastelpotlood van Caran d'Ache. Wanneer je gewend bent om op gewoon tekenpapier te werken dan is de overgang naar Pastelmat groot. Alsof je hink-stap-sprong in de zandbak terecht komt. Maar ik heb al veel pastelliefhebbers ontmoet die zweren bij Pastelmat!

INSTRUCTIEF

2

Het fundament.

Op gewoon tekenpapier laat het krijt zich gemakkelijk uitvegen met een doek om zo een ondergrond te maken. Maar op Pastelmat gaat dat niet. Daar kun je wel weer goed uit de voeten met PanPastel. Dit papier zuigt als het ware het krijt in zich op. Dus met een doek vegen heeft geen zin, zoals bij gewoon tekenpapier.

3

Liefde werkt

Liefde is een werkwoord zeggen vele mensen. Als het gaat om de liefde van mij voor pastelkrijt, dan kan ik niet anders dan dat volmondig toegeven. Het is oefenen, oefenen en oefenen. Het uitproberen van andere papiersoorten is zeker wel een stukje liefde aan uzelf. Want u gunt het uzelf om uw wereld een beetje groter te maken. Ik heb echt moeten wennen aan Pastelmat. En in een artikel is het moeilijk uit te leggen, op de foto's kan ik het niet zichtbaar maken maar het voelt alsof je van een schaatsbaan zo in een zandbak terecht komt. En juist die specifieke eigenschap geeft heel veel mensen de mogelijkheid om heel gedetailleerd te werken op Pastelmat. Fotografisch precies. Ik heb vele prachtige voorbeelden gezien.

4

Zuigzoen

Omdat Pastelmat al een ondergrondkleur heeft, is het gemakkelijker werken. De kleuren komen al in een kleurwereld terecht. En u zult merken hoe fijn dat is. Op het witte papier moet die wereld, die achtergrond, nog gemaakt worden. PanPastel, pastelpotloden en Pastelmatpapier zijn een gouden combinatie. Op gewoon tekenpapier kunt u met alles aan het werk gaan. Echter er kunnen veel minder lagen op elkaar gestapeld worden, het gewone papier raakt verzadigd en Pastelmat kan heel veel aan omdat het als het ware de kleurpigmenten in zich 'opzuigt'. Pastelmat is als het ware een echte zuigzoen.

5

Liefde kleurt het leven.

Een stuk papier van 34x55 cm waarop ik een aantal kleuren aanbreng en uitveeg. Dan begin ik rustig maar wel luchtig allerlei kleuren aan te brengen om de duifjes vorm te geven.

Daarvoor gebruik ik alles wat kleur afgeeft, potloden, pastelmateriaal en pastels. De schets heb ik gemaakt met houtskool.

6

Speelse liefde

Zoals u ziet probeer ik het luchtig en speels te houden. Ik teken zeker niet alle veertjes. Dat is mijn persoonlijke voorkeur. Laag over laag, afwisselend let ik op kleur en op structuur.

Loes Botman 34x55 cm

7

Voor altijd samen

En zo ontstaat er een heel romantisch tafereel. Twee duifjes trouw aan elkaar. Zoals pastels aan het papier en het papier aan pastels. In een geheel eigen wereld. En daar komt misschien wel het aller-mooiste om de hoek zeilen: de wereld die ik zelf geschapen heb. Hier ligt zoveel liefde en vreugde; met eenvoudige middelen een eigen wereld creëren. Ik moedig u aan om uw eigen wereld iedere dag een beetje mooier te maken met alles wat u doet. 🌱

*Jubileumtentoonstelling van Loes Botman 14 oktober tot 3 december,
Galerie Rijlaarsdam te Nieuwkoop.
www.loesbotman.nl*

MATERIALEN:

Tekenpapier van Canson, Pastelmat van Clairefontaine in een warmgrijs. Verschillende soorten pastels, pastelpotloden van Caran d'Ache, PanPastel, houtskool.

Jos de Gruyter & Harald Thys, *Wij sneuzen*, De Panne.

ZWERVERN LANGS DE BELGISCHE KUST

BEELDENMANIFESTATIE BEAUFORT EN VLOEIBARE STAD BRUGGE

De Belgische kust is een prachtige locatie voor beelden. Als je ze gaat bekijken geniet je tegelijk van de wonderlijk boeiende en soms vreemde Belgische kust. De beeldenmanifestatie Beaufort geeft je daar de gelegenheid toe.

TEKST EN BEELD: **ERIC BEETS**

TRAM

De kunstwerken zijn in samenwerking met de deelnemende gemeenten ontstaan. Het verhaal van een gemeente wordt uitgedrukt door het kunstwerk dat daar is geplaatst, en dat overigens wel een autonoom karakter draagt. De nauwe samenwerking tussen een curator en gemeente blijkt te werken. Je kunt alle beelden op vaak onverwachte locaties bekijken via het beroemde trammetje dat je langs de hele kust brengt.

OPVALLEND

Wij zagen er een aantal dat er voor ons uitspringt. Bijvoorbeeld de grote glimmende bol van Ryan Gander in Koksijde-Oostduinkerke. Het is opgebouwd uit een heleboel glanzende voorwerpen waarvan de functie onduidelijk is. De titel *Really Shiny Things That Don't Really Mean Anything* verklaart veel. Een kunstwerk zonder betekenis is heerlijk, even geen dubbele bodems of sociale betekenissen.

Ryan Gander, *Really Shiny Things That Don't Really Mean Anything*, Koksijde-Oostduinkerke.

Verder wordt er door diverse kunstenaars ingegaan op de huidige discussie over praal- en ruitersstandbeelden.

Nina Beier laat haar publieke ruitersstandbeelden bijna in zee verdwijnen, ze staan bij vloed in ieder geval onder water. Dat vertelt op zich al veel, je fantasie doet de rest. Hetzelfde geldt voor het standbeeld van een hond van Guillaume Bijl in Oostende.

Nina Beier, *Men*, 2018

WIJSNEUZEN

Ook Jos de Gruyter en Harald Thys wijzen en verwijzen met hun *Wij sneuzen* in De Panne naar het klassieke standbeeld. En Edith Dekyndt laat het imposante beeld van Albert 1 aan het Westfront in Nieuwpoort op regelmatige tijdstippen schoonmaken door een vrouw. Het refereert aan de vrouwen die zelf niet mee vochten aan het front, maar de mannen vervingen in fabrieken en boerderijen. De titel van haar performance is vernoemd naar een prachtig album van Kate Bush: *The Ninth Wave*. De nummers op dit album verhalen over een vrouw die alleen drijft op zee en wacht op redding. (Luister eens naar dit geheimzinnige en soms griezelige album.) Een intrigerende performance die deze bijzondere locatie in een ander licht stelt en tot overpeinzingen leidt over de rol van de vrouw in de oorlog.

TRIËNNALE BRUGGE

Als je de kust bezoekt, dan is Brugge niet ver weg. De Beeldende kunst Triënnale van Brugge heeft zijn plek gevonden in de agenda's van kunstliefhebbers. Het gaat in Brugge dit keer niet zozeer om de kunst als wel om het creëren van plekken ter vermaak en inspiratie. Het publiek dient te of mag participeren en doet dat ook. De plekken mogen wat kosten. Zo'n twee miljoen euro. Het is een solide investering, zegt burgemeester Renaat Landuyt. 'Brugge wordt vaak verweten een museum te zijn. Door de ingrepen van de Triënnale wordt de stad levendiger en krijgt de toerist zowel als de bevolking een ander beeld van Brugge.'

Peter van Driessche, **Atelier4 - infinity**^{2 3}

TIP

Het publiek discussieert en argumenteert over de 'kunstwerken' en dat heeft de stad nodig, aldus de bevlogen burgemeester. Een tip: neem de fiets, dan zijn de plekken makkelijk op een dag te ervaren. Lopend is ook mogelijk, maar trek dan je wandelschoenen aan. Je beleeft zo het onbekende Brugge dat je als toerist vaak onterecht links laat liggen. Wij lopen op pontons die op het water zijn gelegd. Je kunt er schommelen of gewoon genieten van het uitzicht dat je hebt vanaf het water op de prachtige gebouwen in Brugge.

DE VLOEIBARE STAD

Het thema van deze editie van de Triënnale is de fluïde stad. Een stad in verandering. En bij die verandering vonden de meeste uitgenodigde kunstenaars,

designers en architecten dat het water een grote rol speelt. Kortom het Pantha Rei - alles stroomt - (Heraclitus) gevoel. Alles is in verandering, niets ligt vast en dat is natuurlijk zeker een metafoor voor steden in onze tijd. Het thema is gebaseerd op de geschriften van Zygmunt Bauman, grondlegger van de vloeibare moderniteit. Bauman is verleden jaar op 91 jarige leeftijd overleden en wellicht is deze manifestatie als een hommage aan hem te beschouwen.

Renato Nicolodi, **Acheron I**

WALVIS

Het paviljoen van Selgacano is uitnodigend en vlakbij het standbeeld van Van Eyck rijst een grote walvis van afval uit de plasticsoep die wereldwijd in de zeeën en oceanen drijft. StudioKCA wil zo de aandacht nogmaals vestigen op de universele problematiek van de vervuiling. Er zijn vele uitingen die water en verandering tot onderwerp hebben, het maakt de stad Brugge nog interessanter. We bevelen een bezoek aan de Belgische kust en Brugge van harte aan. 🐳

Selgacano, **Selgacano Paviljoen**

DE ATELIER ART AWARD

I.S.M. KUNST & KLEURWERK

We kiezen dit keer voor Leni Raymakers. Zij toont aan dat zij het schilderen van een landschap goed beheerst. Het is niet spectaculair of vernieuwend, maar haar impressionistische toets is heerlijk om naar te kijken. Vooral haar uitzicht op Dentelles de Montmirail vanaf Domaine des Escaravailles valt op. De lucht is heel stemmig en de forse toetsen op de voorgrond maken het landschap met wijngaarden levendig en overtuigend. Een stoer uitgevoerde voorgrond terwijl de bergen op de achtergrond zacht en sfeervol zijn geschilderd. Het is een mooi contrast dat ons opviel en dat we kunnen waarderen. Een Atelier Award waardig. Royal Talens geeft een prachtige Talens Rembrandt schilderkist professional t.w.v. € 215,-.

Leni Raymakers, **Uitzicht op Dentelles de Montmirail vanaf Domaine des Escaravailles**, 2017, olieverf op linnen, 70 x 50 cm.

Onze columnist Hubrecht Duijker heeft de geheel gratis online-galerie **kunst en kleurwerk** gecreëerd, een virtueel podium voor kunst met een kleine k. Ben je zelf hobbyschilder en wil je meedoen, stuur dan een berichtje naar het e-mailadres hieronder. Het belangrijkste is om goede foto's van vijf à tien eigen werken ter beschikking te hebben.

info@vinpressionist.nl . www.kunstenkleurwerk.nl

Rembrandt schilderkist master

Rembrandt schilderkist professional

Van de geëxposeerde werken op www.kunstenkleurwerk.nl, de virtuele galerie voor hobbyschilders, zal een deskundige jury elke twee maanden een werk selecteren dat met de **Atelier Art Award** wordt bekroond. De prijs bestaat uit een certificaat, de Talens Rembrandt schilderkist professional t.w.v. € 215,-, en een jaarabonnement op Atelier magazine. Aan het einde van het jaar wordt de winnaar van het jaar gekozen, die de **Annual Atelier Art Award** ontvangt én de Talens Rembrandt schilderkist Master t.w.v. € 337,92.

TÊTE-A-TÊTE

De kaart brandt in mijn hand. Mijn geest leidt me af van wat mijn hart al weet en registreert de mooie afbeelding die ik herken als het werkstuk dat Sam maakte tijdens mijn workshop. Er dwarrelt een velletje uit de kaart als ik hem open. Een uitnodiging. Voor Sam. Van Han.

Ze waren heel vroeg toen ze voor het eerst kwamen. Het echtpaar op leeftijd verontschuldigde zich (onbekendheid, obstakels of file op de weg, je weet maar nooit) en hobbelde naar binnen om een plekje in het atelier te zoeken. Een hele onderneming. Uit tassen kwamen kleine houten paneeltjes die in een bepaald patroon moesten liggen (gekibbel daarover), potjes met etiketten waarop kleurnamen staan, schetsvellen op ware grootte met allerlei teksten (heb je je leesbril nou wel bij je) ... kortom gedoe, tot alles in orde leek en zij hem met een grapje uitzwaaide tot zijn gekromde rug uit het zicht verdween. Ik smolt van het stel.

Samen

Hannah (zeg maar Han) bleek een vrouw met gebruiksaanwijzing en humor. Door stress verloor ze het volle zien van kleuren. Haar wereld werd haast zwart-wit waardoor het schilderen heel moeilijk werd. Nu, in een betere levensfase en te midden van mijn kleine groep schilders, durfde ze het wel aan om het voorzichtig weer eens te proberen. Ze had een heel project in gedachten en Sam had alle kleuren die ze wilde gebruiken thuis al voor haar gemengd – vandaar die potjes – en ook alle plaatjes hout uitgezaagd waarop zij tekeningen had overgebracht. Figuurtjes, een weg, een wagentje, eenden en bloemen. Het geheel bood een grappige sfeer die een mix leek van Chagall, Appel en haarzelf. Vele schilder dagen was ze er zoet mee, verrukt over het effect én het feit dat ze steeds beter kleur kon zien. En altijd aan het einde van zo'n dag was hij daar: Sam, de plagende steun en toeverlaat. Een man die zelf ook heel behoorlijk bleek te kunnen schilderen maar daar geen plek meer voor inruimde in zijn leven. Tot die workshop.

Rotsen was het thema. We zouden een wat ongebruikelijke techniek gebruiken van stempelen met gefrommeld papier, waarover transparante verlaagjes moesten worden geschilderd. Het fascineerde Sam en Han duwde hem haast naar binnen. Hij ging overstag en maakte worstelend zijn mooie werkstuk, waarover Han mij later toevertrouwde hoezeer hij zijn schroom had moeten overwinnen en hoe blij verrast hij ermee was geweest. We voerden waardevolle gesprekken tijdens het brengen en halen.

En nu die kaart. Met een uitnodiging voor zijn crematie. De dood was onverwacht geweest, al had Han het in een droom gezien. Ik ga. De ceremonie is prachtig, vol liefdevolle herinneringen. Han ziet weer zwart-wit en schildert niet meer. ☹

BENIEUWD NAAR DE WORKSHOPS OF LESSEN
VAN MARJON? OF WIL JE WERK VAN HAAR
BEKIJKEN? GA DAN NAAR
WWW.MARJONDENENGELSMAN.NL

Jaarabonnement Atelier

KUNST KIJKEN & KUNST MAKEN

Boordevol tips om de mooiste kunst te maken
Inspirerende verhalen over kunst en kunstenaars
Praktische informatie over verf en alle materialen
Een selectie van goede exposities

6x Atelier
+ welkomstcadeau
naar keus
€ 37,50

6 x Atelier
20 % korting
€ 30,-

Neem of geef
een jaarabonnement

6 x Atelier met 20 % korting € 30,-

6 x Atelier met welkomstcadeau € 37,50

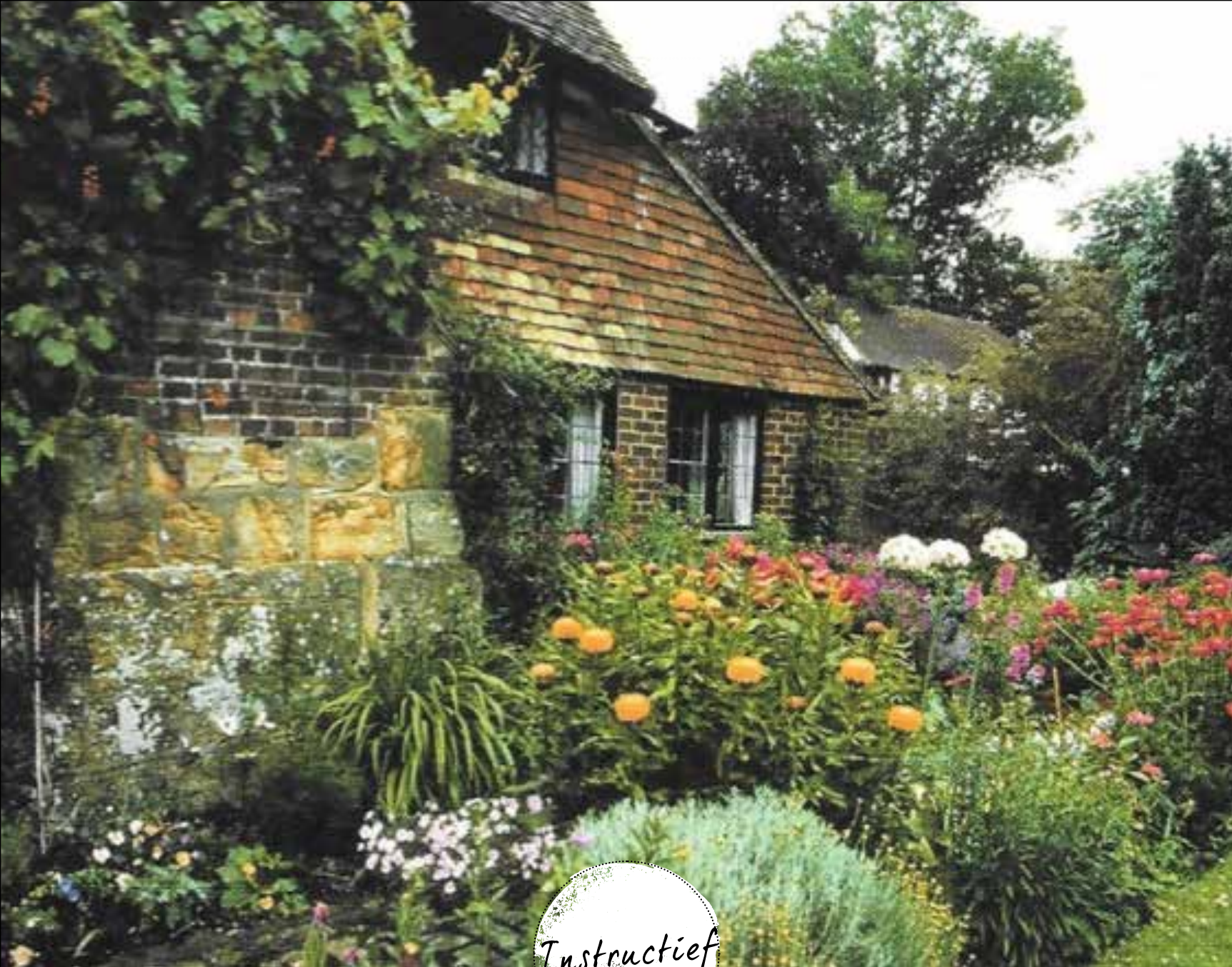
Kies uit de volgende cadeau's:

- Kunstboek - Adieu Tiest (tww 24,95)
- Set van 5 penselen - geschikt voor iedere techniek, in handig bamboe matje (tww 25,-)

Ga naar www.ateliermagazine.nl of bel 072 511 75 06 (ma t/m vr 9.00 - 15.00 uur)

Deze aanbieding is geldig t/m 31 augustus en zolang de voorraad strekt. De actieprijs van € 37,50 is exclusief € 2,30 verzendkosten voor het welkomstcadeau. Cadeau-abonnementen lopen automatisch af. Jaarabonnementen lopen tot wederopzegging. Kijk voor meer informatie en de voorwaarden op www.ateliermagazine.nl

Instructief

Huis tussen de bomen

Ons huis en onze tuin, daar stoppen we vaak veel liefde in. Dit huis, bijna verstopt in de weelderige bloementuin, is daar een mooi voorbeeld van. De natuur draagt enorm bij aan het rustieke uiterlijk. Bloemen en planten staan soort bij soort, maar zonder de strakke indeling van grote tuinen met hun keurig bijgehouden borders. Juist deze variëteit aan vormen en materialen is heel interessant: hout en steen en de glazen ruitjes van het huis samen met de verschillende planten en bloemen in de tuin. Aan de linkerkant legt de indrukwekkende muur een zwaar stempel op de compositie. Aan de rechterkant probeert een aantal bomen het geheel in evenwicht te houden.

INSTRUCTIEF

1

Houtskoolschets

Schets de afbeelding eerst met houtskool. Het huis in grote lijnen, bij de planten alleen de vorm van de pollen in hun geheel. Trek de tekening over met een fijn penseeltje en verdunde verf.

2

Toetsen

Schilder de verschillende vlakken van het schilderij. Breng de lichte toetsen met zuivere kleur aan. Verdun de verf goed met terpentijn om er later gemakkelijk een laag overheen aan te kunnen brengen.

3

Variatie

Bedek het hele linnen met energieke penseelstreken. De kleuren zijn heel gevarieerd: terwijl het rood en oranje domineren op het huis, wordt de vegetatie aangeduid met een breed scala aan groentinten.

4

De lucht

Op de achtergrond brengt u wat blauwe toetsen aan boven en tussen de bomen om de lucht aan te geven. De verftoetsen worden nu wat dikker en kunnen gemakkelijk worden aangebracht op de sterk verdunde verf van de eerste laag.

5

Structuur

Maak de toetsen steeds iets vetter. Breng veel structuur aan op de muur van het huis. Breng oranje en bruine toetsen over elkaar heen aan om het hout te suggereren. Op de muur links brengt u heel dikke gele toetsen aan. Hun vorm duidt de positie aan van de stenen, waardoor de muur wordt gevormd.

6

Contrast

Maak het geheel steeds wat donkerder door meer contrast aan te brengen tussen de planten. Zet wat donkergroene toetsen tussen de felle kleuren, daar waar de blaadjes door de zon worden beschenen.

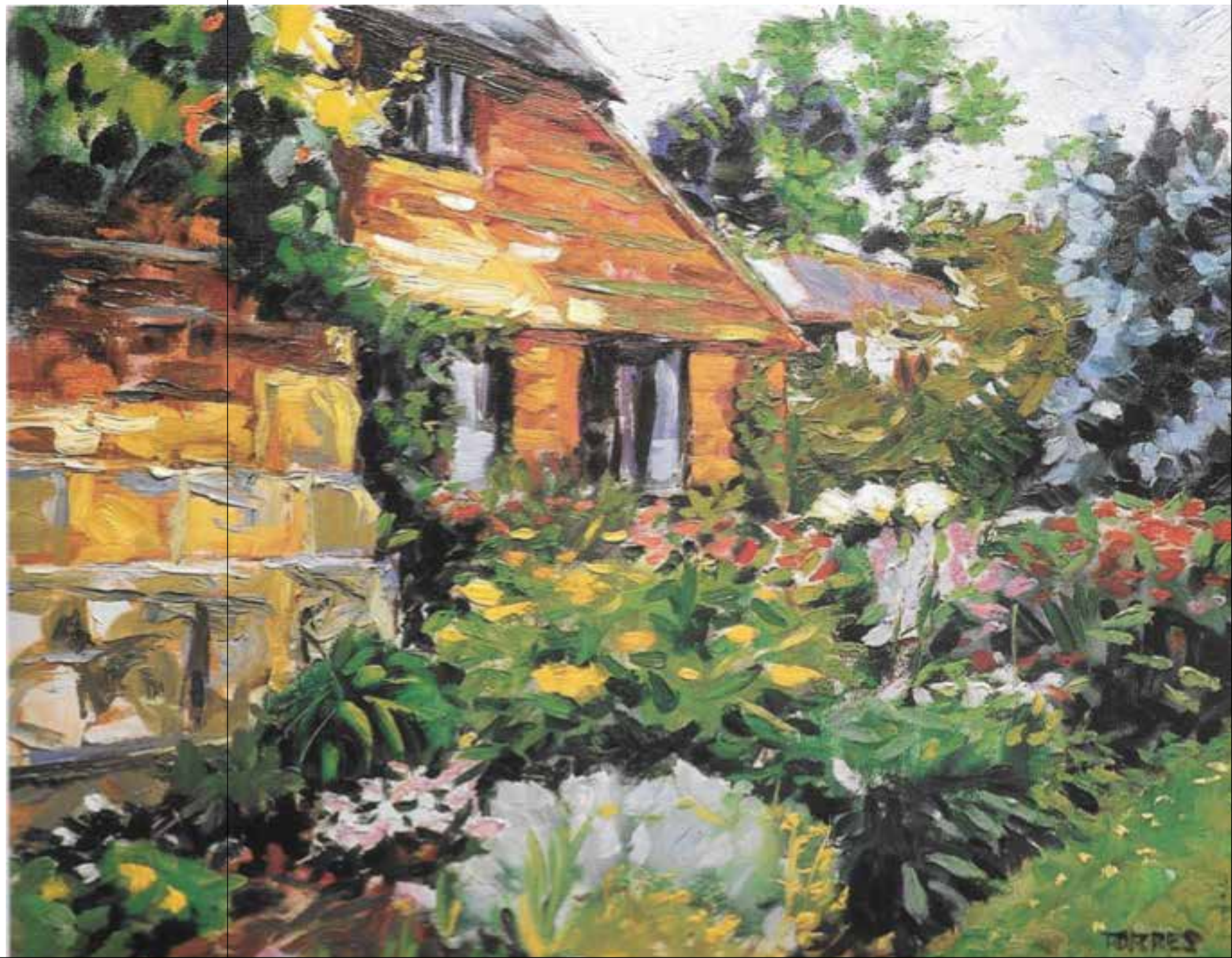
INSTRUCTIEF

7

Stralend

Maak de voorgrond nog kleuriger door hier en daar warme keurtoetsen (geel, oranje) aan te brengen. In dit landschap dat in de zon ligt te baden, zijn alle elementen stralend van kleur. Uw penseelstreken geven het wilde karakter van de natuur weer, in een enigszins impressionistische stijl. 🍷

Dit artikel is eerder verschenen in Kunst Palet nummer 23 als 'Huis verstopt tussen de bloemen'.

LIEFDE OF LUST?

AMOUREUZE SYMBOLIEK IN DE KUNST

Recht voor zijn raap of verpakt in symboliek: de kunst zit boordevol verwijzingen naar de liefde. Denken we aan verliefdheid, dan zijn daar Amor en Venus. Het huwelijk? Rembrandts *Joodse bruidje* verschijnt op het netvlies. Een gepassioneerde zoen? Onvermijdelijk: *De kus* van Auguste Rodin.

TEKST EN BEELD: MEREL VAN DEN NIEUWENHOF

Als je de kunstgeschiedenisboeken erop naslaat kom je nog heel wat meer liefde en bijbehorende perikelen tegen. Het is misschien wel hét favoriete onderwerp van de kunstenaar door de eeuwen heen. Zoals ook in liedjes geen enkel ander onderwerp zo vaak aan bod komt als de liefde. Van prille verliefdheid, romantische liefde en naastenliefde tot lust en overspel.

HUWELIJK

Een lachend stel zit dicht tegen elkaar aan. Het zijn Isaac Abrahamsz Massa en Beatrix van der Laen, rond 1622 door Frans Hals vastgelegd in een vrolijk huwelijksportret. Naast hun lichamelijke affectie bevat het schilderij meer verwijzingen naar liefde en trouw. Een inkoppertje: Beatrix laat trots haar verlovingsring en trouwring (met diamant) zien. Isaac heeft zijn rechterhand op zijn hart gelegd, als teken van trouw. Links wordt deze boodschap herhaald met de weergave van een speerdistel, bijgenaamd 'mannentrouw'. Ook Beatrix belooft loyaliteit, te oordelen naar de klimop achter haar: eveneens een symbool voor trouw en hechtenis. Het echtpaar is weergegeven in een liefdestuin, waar verliefde paartjes wandelen tussen de pauwen (een attribuut van huwelijksgodin Juno) en een spuitende fontein verwijst naar vruchtbaarheid. Bijzonder voor die tijd – maar kenmerkend voor Frans Hals – is de ongedwongenheid van het portret: dit zijn mensen van vlees en bloed.

Auguste Rodin, **De kus**, ca. 1882, marmer, Musée Rodin, Parijs.

Frans Hals, **Portret van een stel**, waarschijnlijk Isaac Abrahamsz Massa en Beatrix van der Laen, ca. 1622, Rijksmuseum Amsterdam.

ONTROUW

Juist dat aspect maakt dat de liefdesmedaille soms ook een andere kant heeft. Het ideaal van de huwelijkse trouw is mooi om weer te geven, maar ontrouw en wellust vormen wellicht een nog geliefder onderwerp. In bordeelscènes treffen we bijvoorbeeld ongegeneerd parende honden aan, om het vermoeden van de kijker te bevestigen. Maar menselijke vrijpartijen kunnen ook in 'plain sight' plaatsvinden. 'Sssttt...' Het centraal afgebeelde meisje in *De luistervink* van Nicolaes Maes kijkt ons ondeugend

aan en betreft ons zo bij een geheimpje. Van het vrijende paartje rechts heeft het gezelschap in de linkerhelft van het schilderij geen weet. Te oordelen naar het lege glas in de hand van het luistervinkje is er drank in het spel. Is het beter om te zwijgen over wat soms plaatsvindt met een slok op? De wijsvinger die ons tot stilte maant, wijst niet voor niets naar boven. Daar is in de vorm van een gebeeldhouwde kop Juno afgebeeld, met gesloten ogen. Knijpt de huwelijksgodin een oogje toe?

Nicolaes Maes, **De luistervink**, 1657, olieverf op doek, Dordrechts Museum.

UIT DE KOOI

In *De luistervink* heeft de kat (symbool voor de wellust) vrij spel om zich te buiten te gaan aan het eten in de keuken. Maar als er één dier is dat in de kunst veel verschillende betekenissen omtrent liefde en lust verbeeldt, dan is het wel de vogel. Een symbool voor liefdadigheid of naastenliefde is bijvoorbeeld de pelikaan die zijn jongen voedt met zijn eigen bloed. Een mooi gegeven, maar het kan natuurlijk smeugiger. Zo staat een gekooide vogel voor

Jan Steen, **Het oestereetstertje**, ca. 1658-1660, olieverf op paneel, Mauritshuis, Den Haag.

maagdelijkheid. Wat het openen van het kooitje betekent, begrijpen wij allemaal. En als de vogel vrij is, kan er 'gevogeld' worden. De zeventiende-eeuwse verstaander wist meteen: dat betekent de liefde bedrijven. Uiteenlopend gevogelte gold bovendien als afrodisiacum.

STOUTE BEDOELINGEN

Ga je op zoek naar afrodisiaca in de kunst, dan blijken opvallend veel etenswaren de lust op te wekken. Een voorbeeld dat wij met hedendaagse ogen ook nog weten te lezen is de oester, het onderwerp van bijvoorbeeld *Het oestereetstertje* van Jan Steen. Een schalks kijkend meisje bereidt een oester voor de toeschouwer. Rechts staat het bed al klaar. Maar ook asperges en vruchten als appels, perziken en pruimen bevatten eenzelfde symboliek. Met de lange lijst van seksuele betekenissen van eten in het achterhoofd maken we een sprong in de tijd naar het einde van de negentiende eeuw. Dat het ogenschijnlijk lieve meisje in Lawrence Alma-Tadema's *Kersen* stoute bedoelingen heeft, vertelt het tijgervel waarop zij zich heeft neergevlijd. Voor de geoefende kijker in het fin de siècle kon een dergelijke verwijzing naar wilde dieren maar één ding betekenen: we hebben hier te maken met een fatale vrouw. De erotische connotatie van de kersen in haar uitgestoken hand bevestigt dat vermoeden: 'kersen eten' betekende vrijen. Of er sprake zal zijn van liefde moet nog blijken, maar een sensuele eerste uitnodiging is een feit.

Lawrence Alma-Tadema, **Kersen**, 1873, olieverf op doek, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, Antwerpen.

I LOVE YOU

Terwijl liefde en lust in de oudere kunst vaak worden gesymboliseerd, zie bijvoorbeeld veel werk van de Franse symbolist Maurice Denis, komen in de moderne en hedendaagse kunst de woorden 'I love you' regelmatig letterlijk voor. Denk bijvoorbeeld aan Tracey Emin's *I promise to love you* in een rood hart van neon. Roy Lichtensteins tekst *Oh Jeff... I love you*,

too... But... zet in combinatie met de voorstelling van een telefonerende vrouw een volledig verhaal neer, waar iedere kijker een andere invulling aan zal geven. Wat ging er vooraf aan deze scène, dat nu de 'But...' teweeg brengt? De puntjes lezen onvermijdelijk als een zucht... Liefde is niet altijd onvoorwaardelijk, ook niet in de kunst. Of, om in zeventiende-eeuwse begrippen te spreken, zonder bitterheid geen liefde. 🍷

Maurice Denis, **Le Bachanale du Tigre Royal**, 1920.

Chris ten Bruggen Kate (1920-2003), **Boerderij bij Elburg**. Olieverf op doek, 80 x 80 cm. Collectie Noord-Veluws Museum.

GELDERLAND GRENSLAND

VIER EEUWEN ONBEGRENSD LANDSCHAP

In de tentoonstelling ‘Gelderland Grensland’ brengt CODA Museum landschapschilderkunst van de zeventiende tot en met de twintigste eeuw samen. De geselecteerde kunstwerken geven uitdrukking aan de titel en het thema van het erfgoedfestival ‘Over Grenzen van Gelderland’. Een reis door de provincie Gelderland aan de hand van meesterwerken uit vier eeuwen schilderkunst.

TEKST: CODA MUSEUM, APeldoorn

De grenzen van de provincie zijn door de eeuwen heen nogal eens gewijzigd door politieke twist en wapengekletter. De Tachtigjarig Oorlog, de Hollandse Oorlog, de Bataafse Revolutie, de Franse inval en de Tweede Wereldoorlog resulteerden in respectievelijk de Republiek der Verenigde Nederlanden, de Bataafse Republiek, het Koninkrijk Holland en het Koninkrijk der Nederlanden. Gelderland veranderde daardoor telkens van vorm en contour.

HISTORIE EN NATUUR

De Nederlandse landschapschilderkunst is beïnvloed door esthetische idealen en stromingen, zoals de barok, het classicisme, de romantiek, het realisme, het impressionisme en het modernisme. De verscheidenheid van het Gelderse landschap is echter altijd een onderwerp geweest dat kunstenaars heeft geboeid en geïnspireerd. Zowel de nobele historie van het oude hertogdom als de natuur wist kunstenaars te verleiden naar Gelderland af te reizen om het te vereeuwigen op het schilderdoek.

HENK VAN OS

‘Gelderland Grensland’ is de verwezenlijking van een wens van professor en kunsthistoricus Henk van Os.

Na ‘De ontdekking van Nederland’ (CODA Museum, 2008) wilde hij een tweede tentoonstelling met Gelderse kunst en kunst over Gelderland realiseren. De meest geschilderde provincie van Nederland wordt zo letterlijk en figuurlijk in beeld gebracht. ‘Gelderland Grensland’ is het resultaat van een samenwerking tussen CODA Museum en het Rijksmuseum en toont een groot aantal bruiklenen uit onder meer het Rijksmuseum, Panorama Mesdag en een aantal privécollecties. Bijzonder is het grote aantal bruiklenen uit Museum Arnhem dat – tijdens de sluiting en verbouwing van het museum – de collectie zo zichtbaar en toegankelijk houdt voor publiek.

VAN AVERCAMP TOT VOERMAN

‘Gelderland Grensland’ toont onder andere werk van Jan van Goyen, Barend Avercamp, Joris van der Haagen, Isaak Ouwater, Jan de Beijer, Jacob van Strij, Jacob Cremer, Matthijs Maris, Anton Mauve, Sientje Mesdag, Jan Mankes, Jan Voerman en Willem den Ouden. De tentoonstelling is mede mogelijk gemaakt door een bijdrage van de provincie Gelderland en het Prins Bernard Cultuurfonds. 🌟

‘Gelderland Grensland - Vier eeuwen onbegrensd landschap’ is van 17 juni t/m 23 september te zien in CODA Museum Apeldoorn. www.coda-apeldoorn.nl/GG

Sientje Mesdag-Van Houten, **Schaapskooi te Twello**, olieverf op doek, collectie Panorama Mesdag.

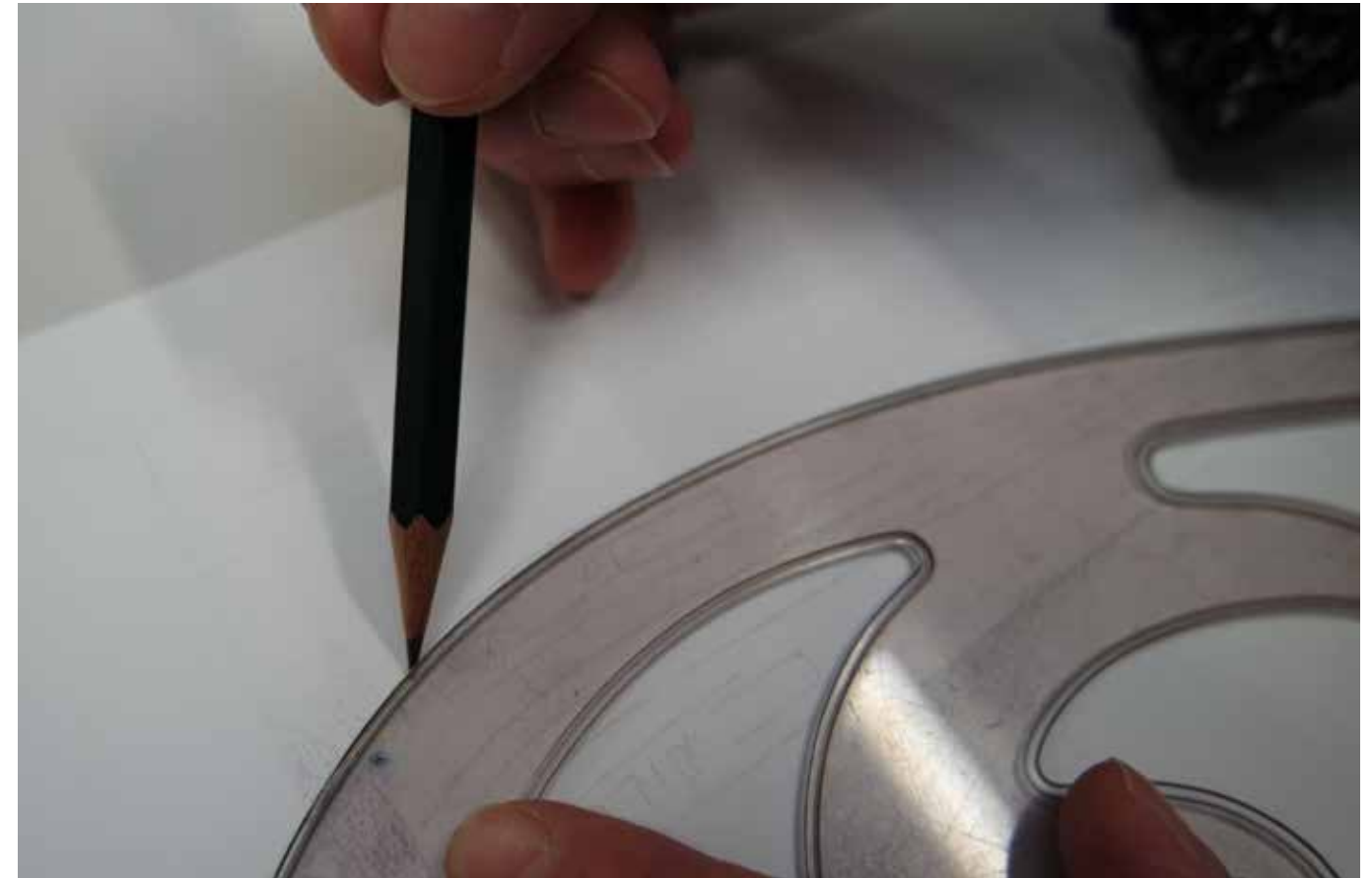

Liefde is...

Echte liefde is groots en overweldigend, maar toch zit het juist vaak in de kleine dingen. Zo vond ik dit briefje op de koelkast toen mijn man even boodschappen doen was.

TEKST EN BEELD: PATRICIA SIERHUIS VAN ROIJ

1

Sjabloon

Als de schets er grotendeels op staat gebruik ik hier een Burmeister sjabloon. Voor de deurgreep van de koelkast wil ik strakke en zuivere lijnen. Je kunt natuurlijk ook uit de losse pols tekenen maar zo'n sjabloon is een prima hulpmiddel. Ze zijn niet duur en mijn ervaring is dat de meeste mensen ze nog wel ergens in een oude tekendoos hebben liggen.

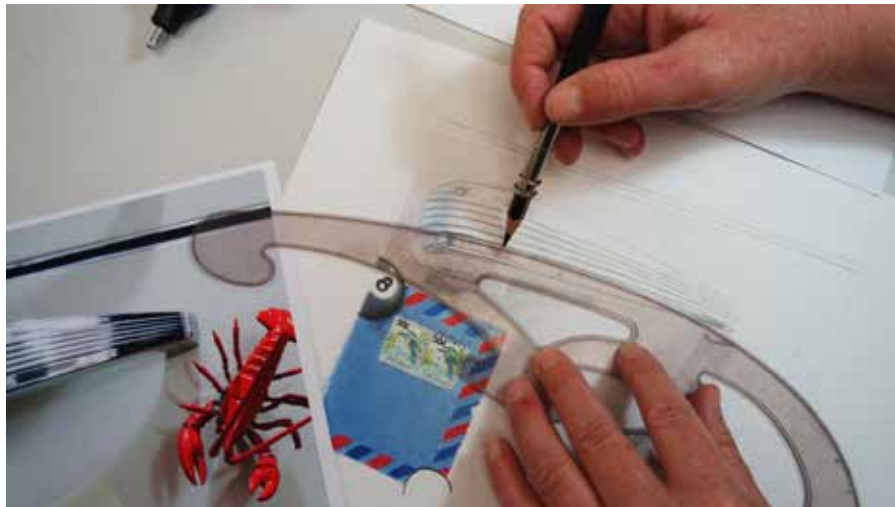
2

Luchtpost

De envelop heeft een bijna onzichtbaar verloop in blauwtinten. Ik vind het belangrijk dat ook subtiele verschillen worden aangebracht. Het geeft een tekening net iets extra's. De postzegels

waren een uitdaging omdat het twee dezelfde zijn. Ik heb dit opgelost door ze simultaan te tekenen. Streepje links, streepje rechts enzovoort.

3

Potloodverlenger

Voor de uitwerking gebruik ik weer mijn sjabloon. Je zoekt de juiste curve en houdt je potlood vrij rechtop. Zorg voor een scherpe punt en druk niet te hard. Ook zie je dat ik een potloodverlenger gebruik. Zo kan ik mijn potloden langer gebruiken.

4

Concentratie

Het chroom van de deurgreep is een ingewikkeld spel van licht, kleur en contrast. Hierdoor kom je makkelijk in de war en zie je niet goed welke lijn nog moet en welke je al hebt gehad. Dit los ik op door alles af te dekken behalve het stukje waar ik op dat moment mee bezig ben. Kijk wel regelmatig naar de voortgang om het totale plaatje niet uit het oog te verliezen.

5

Kreeft

Bij de opbouw van de kleuren van de magneet-kreeft zet ik eerst het zwart van de schaduwen overal vast onder. Het is van belang dat de onderlagen netjes worden aangebracht. De rode kleur die er overheen komt, is vrij transparant dus elke oneffenheid zie je terug in het eindresultaat.

6

Ansichtkaart

Bij de ansichtkaart doe ik het zwart het laatst. Ik zorg ervoor dat de achtergrond met zijn vloeiende heldere kleuren mooi in elkaar over loopt. De achtergrondkleuren zijn vrij 'besmettelijk' en zo blijft het resultaat mooi helder en fris. Het is van belang om niet te voorzichtig te zijn met het zwart. Anders krijg je onvoldoende contrast.

Schaduw

A hand holding a pencil is sketching a landscape on a piece of paper. The paper is placed over a larger sheet of paper. In the background, there are other papers, including one with a colorful abstract drawing and another with handwritten text.

Liefde is ...

Faber-Castell Polychromos	Bic pen
Caran 'd'ache Pablo	Schutpapier 225 gr.
Liniaal	Handgeschreven
Burmeister sjabloon	liefdesverklaring van mijn
Kneedgum	man
2b en 2h grafietpotloden	

Patricia Sierhuis van Roij, **Liefde is**, 2018

Goed bekeken

Metamorfose

We zien een terrein dat duidelijk een tijd niet is gebruikt maar onder je ogen verandert. Er wordt hard gewerkt door een groep jongeren. We bekijken goed het project aan de Wulpenstraat in Brugge. Het project is opgestart door het Duitse architectenbureau *raumlabor*. De oude industriële plek langs de Ringvaart ondergaat een metamorfose. Kunst begeeft zich tegenwoordig op vreemde paden en meerdere disciplines overlappen elkaar. Het is een project voor kansarme jongeren. Zij zijn nu de baas en kansrijk. Ze worden door een paar leden van *raumlabor* gestimuleerd de handen uit de mouwen te steken en een ontmoetingsplek te creëren.

Plek van ideeën

We worden rondgeleid door een van de jongeren die ons trots meeneemt naar de keuken, die ook de plek van ideeën is geworden; een vanzelfsprekende ruimte waar je graag bent en je veilig en thuis voelt. Vanuit dit hart is men de overige ruimten van de industriële plek gaan verkennen. We zien een soort boomhut en gaan naar binnen. Er wordt verteld dat dit een plek is waar geschillen en ruzies (die er natuurlijk ook zijn) worden bijgelegd. En als je er binnenkomt, beschermd door hout en bladerdak, verdwijnen als vanzelf alle kregelige gevoelens. Je hoeft niet langer te praten, je wordt stil en de plek doet als vanzelf zijn werk en dempt je verschillen.

Relaxen en dansen

De jongens en meisjes hebben ook een warmwaterbad gemaakt. Het ging met enige moeite, de aansluiting van de ketel was niet helemaal correct, maar een tweede poging slaagde: het water werd

warm en een heerlijke relaxplek was geschapen. Er wordt gelast, natuurlijk met hulp. De watertoren (tank) geopend en tot een indrukwekkende dansruimte gemaakt. In de wanden zijn woorden gelast die van buiten te lezen zijn en van binnen als sprookjesachtige lichtbronnen worden ervaren. Kortom een plek waarin dansen magisch wordt.

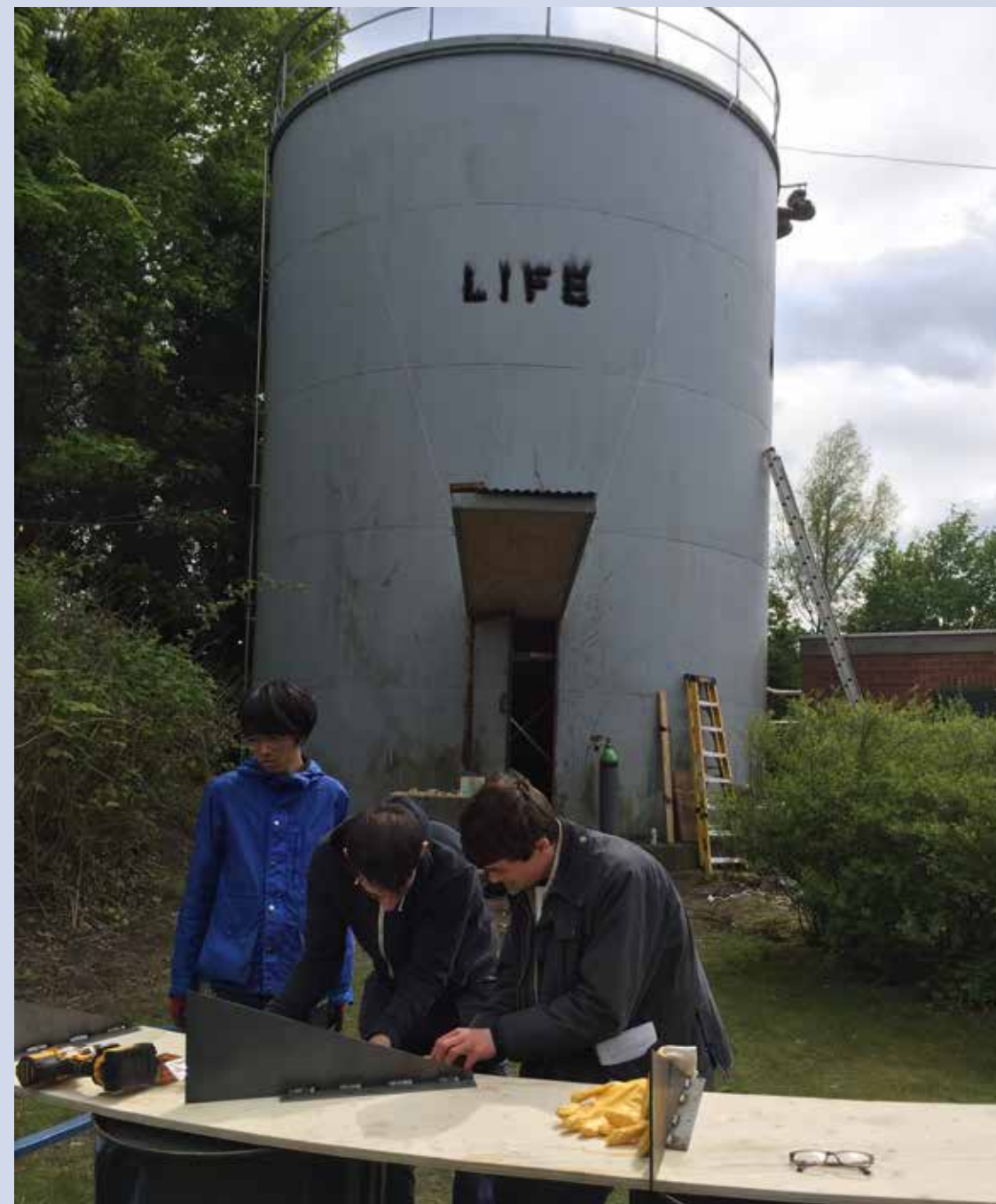
Aandacht

Zo wordt langzaam maar zeker een troosteloze plek omgetoverd tot een 'stadje', waar als vanzelf allerlei bij mensen horende functies en wensen worden ingevuld. *Raumlabor* wil het individualisme doorbreken en de lokale jeugd als een gemeenschap naar oplossingen laten zoeken. Ook worden zo sociale en maatschappelijk problemen via kunst en architectuur aangepakt. Dit gaat natuurlijk met horten en stoten. Maar er is wel degelijk een gevoel van betrokkenheid en het engagement helpt actief om problemen op te lossen in dit creatieproces. Zonder dat men belerend is, ontstaan ervaringen die de jongeren verder helpen in hun leven dat soms als somber en uitzichtloos ervaren wordt. Dat kunst en architectuur hierin een rol kunnen spelen deed ons goed. De liefde voor het ambacht en de vaak respectvolle en liefdevolle aandacht voor elkaar trof ons. ☺

Eric Beets

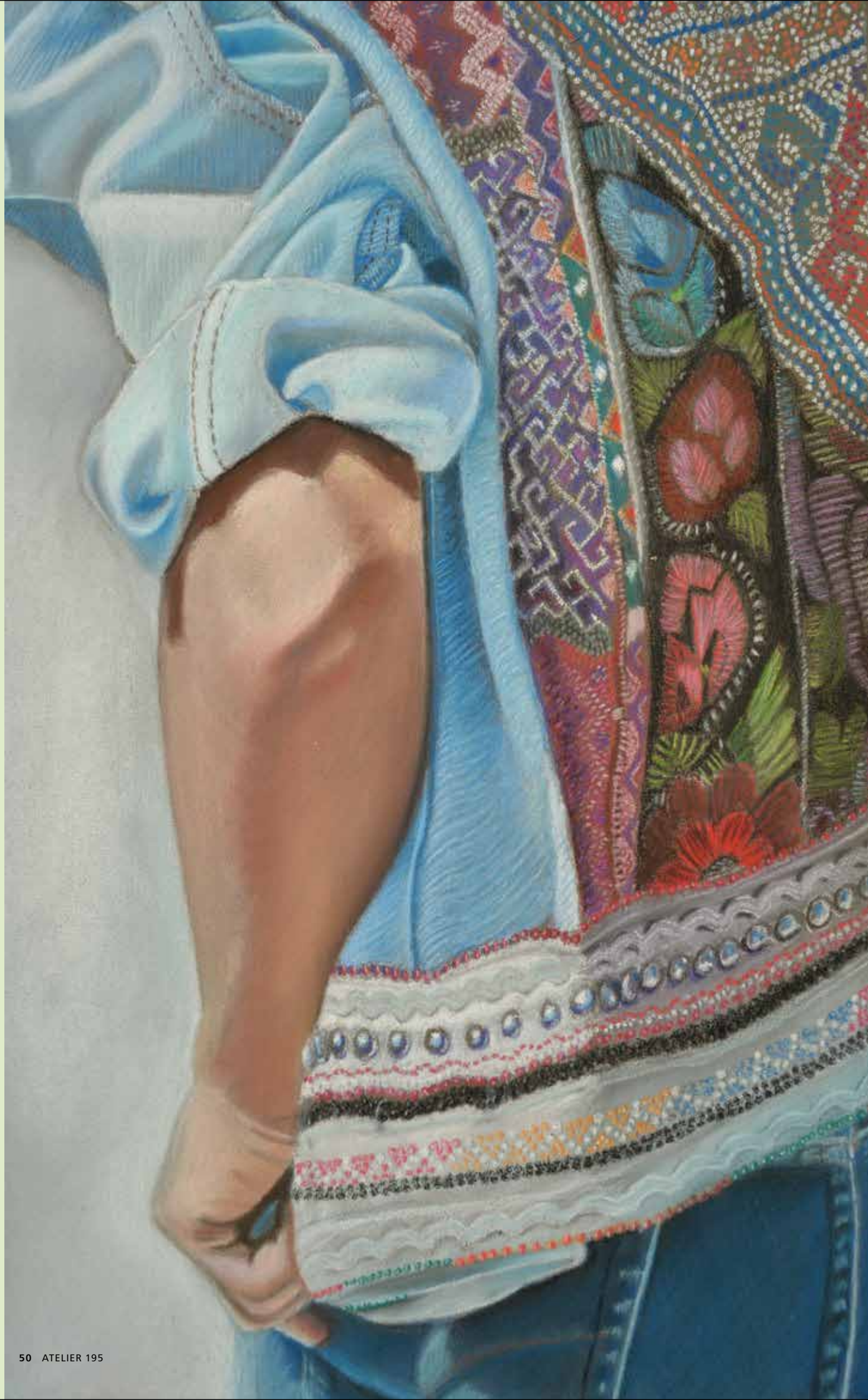
TEKST EN BEELD: ERIC BEETS

De watertoren

1

DE GROTE ATELIER WEDSTRIJD

De winnaars!

Het was geen makkelijke opdracht en wellicht ook niet helemaal duidelijk door ons geformuleerd. Gelukkig heeft een aantal inzenders zich daar ook niet strikt aan gehouden. De stofuitdrukking werd in de omschrijving een beetje gekoppeld aan 'iemand' met mooie of juist heel lelijke kleding'. Maar het ging ons natuurlijk ook om stofuitdrukking in het algemeen. En daar hoort het klassieke stilleven ook bij. Gelukkig is de vijfde prijswinnaar eigenwijs genoeg geweest zijn proeve van bekwaamheid op te sturen. Marcel de Jong heeft een heel fraai en origineel stilleven gemaakt. Maar voor de eerste vier plaatsen hebben we ons toch maar gehouden aan de omschrijving die tot mooie kunstwerken hebben geleid..

TEKST: ERIC BEETS

1 Eerste prijs: **Martha Sijtsma**
2 Tweede prijs: **Janny Staarink**

EERSTE PRIJS

Martha Sijtsma heeft een originele pasteltekening gemaakt waar kleding op een eigenzinnige manier centraal staat en.. inderdaad.. er zit iemand in die kleding. Heel mooi, warm en zorgvuldig getekend. Alles wat we voor ogen hadden, een eerste prijs waard.

TWEDE PRIJS

Op een heel grappige manier heeft Janny Staarink de opdracht vormgegeven. Een koe als 'iemand' en ook de stofuitdrukking, de koeienkop, borstelig fraai geschilderd. De kleding mag er ook zijn, evenals de boezem. En dan de blik.. kom maar op, lijkt ze te zeggen. Hout als drager van de afbeelding van de koe voltooit dit schilderij.

2

WEDS

DERDE PRIJS
Twee werken heeft Hanny Verbrugge opgestuurd. Nogal verschillend in kwaliteit naar onze mening. Maar waar we het over eens waren, is het prachtige schilderij van een eettafel met prettige genodigden die zich opperbest vermaken. Wij doen dit ook met dit met vaart geschilderde schilderij dat heel veel schilderplezier uitstraalt.

3. Derde prijs: **Hanny Verbrugge**
4. Vierde Plaats: **Helga Renders**
5. Vijfde plaats: **Marcel de Jong**

VIERDE PLAATS
Een ingetogen werk dat iets fotografisch heeft is van Helga Renders. Wij vielen vooral op de kleurenpracht van de jurk. Wat een feest om daar naar te kijken! Je blik verdwijnt erin en je wordt na een paar minuten weer wakker. En dan is ook nog een gordijn met mooie kleuren en een gezicht. Maar die jurk, verleidelijk en prachtig.

VIJFDE PLAATS
Marcel de Jong laat zien hoe goed hij kan schilderen. Hoe de glazen schildpad is geschilderd wekt bewondering op. Ook de vreemde combinatie van de voorwerpen, een citroen, pot met nog in de knop verborgen hyacinten en een schildpad. Je kunt van die keuze geen chocola maken maar toch intrigeert het. We keken er met veel plezier naar.

4

5

3

6

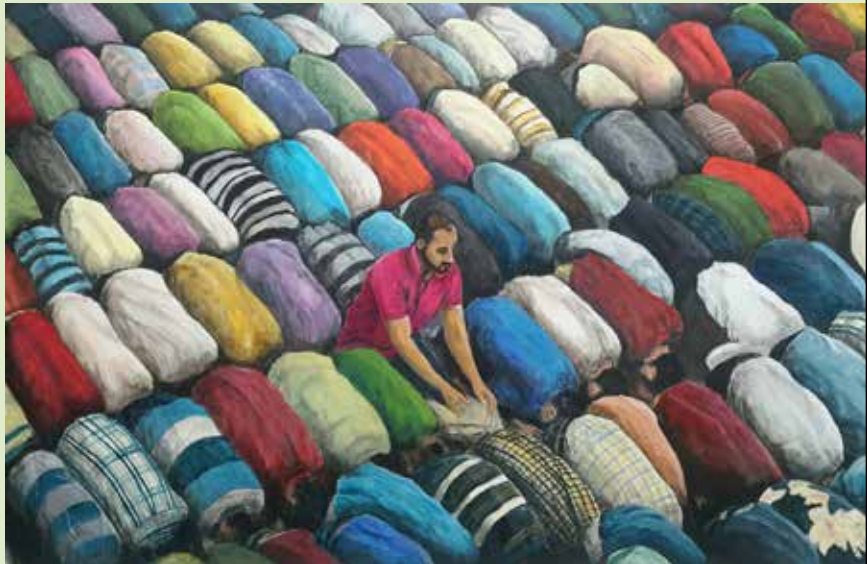
8

7

6. Zesde plaats: **Jeanne Corver**
7. Zevende plaats: **Henk Siepel**
8. Achtste plaats: **Anja Uittenboogaard**
9. Negende plaats: **Martje Waals**
10. Tiende plaats: **Corine Dekker**

10

9

ZESDE TOT EN MET TIENDE PLAATS
De plekken zes tot en met tien maken ook indruk. De prachtig weergegeven glitters op het T-shirt van het meisje van Jeanne Corver, het mooi levendig geschilderde touw van Henk Siepel, het grappig en origineel 'aangeklede' kind van Anja Uittenboogaard, het goed geschilderde portret van Martje Waals en het veelkleurige schilderij met originele gezichtspunt van Corine Dekker. Fijn werk!

Teken of schilder de liefde

ROYAL TALENS

Maak een kunstwerk van iemand met mooie of juist erg lelijke kleren, of van een tafellaken, een handdoek of vitrage. Als het maar iets is met stofuitdrukking. Dat is de uitdaging die we aan jullie geven. Voorbeelden te over: van de oude Hollandse meesters als Willem Heda, Rembrandt en Vermeer tot aan de im- en expressionisten, de magisch realisten of hyperrealisten en moderne schilders en tekenaars. Kijk nog eens in deze Atelier of laat je fantasie de vrije loop. Geef het een kans en toon ons je resultaten. Je maakt kans in atelier te verschijnen en een prijs te winnen.

Eerste prijs

WAT MOET IK MAKEN?

Dit is wel het meest vrije thema dat er is, de liefde. Dat is heel fijn, alles is bijna mogelijk. Maar het kan ook lastig zijn. Een bijna abstract idee dat eerst vorm moet krijgen voordat het op papier gezet kan worden. Laat de creativiteit stromen, of maak als hulpmiddel een schema zoals Eric Schutte dat doet in dit nummer. Maar ga lekker aan de slag. We zijn erg benieuwd naar de inzendingen.

HOE MOET IK INZENDEN?

Maak een foto of scan van je werk en mail deze naar atelier@uitgeverijarti.nl. Grote bestanden kun je ons gratis toezenden via www.wetransfer.com. Let erop dat de foto of scan een hoge resolutie (1 MB of meer) en een acceptabel formaat heeft (elke zijde minimaal 10 cm). Bij voorkeur een JPEG bestand. Liever geen PDF's. Vermeld in de mail de titel en het formaat van het werk en je contactgegevens. Inzenden kan tot 10 juli 2018.

Tweede prijs

WAT KAN IK WINNEN?

Royal Talens stelt drie prachtige prijzen ter beschikking voor deze wedstrijd!

EERSTE PRIJS

EEN REMBRANDT OLIEVERF SCHILDERKIST PROFESSIONAL T.W.V. € 215,03
Het Rembrandt-assortiment is ontwikkeld vanuit puur vakmanschap en artistiek inzicht, gebaseerd op de beste grondstoffen. Hierdoor kunnen Rembrandt-producten bogen op unieke eigenschappen zoals de allerhoogste fijnheid, lichtechtheid en duurzaamheid.

TWEDE PRIJS

VAN GOGH OLIEVERF SCHILDERKIST EXPERT T.W.V. € 160,28
Van Gogh is de olieverf waarmee alle schilderijen van de spraakmakende animatie film *Loving Vincent*, zijn geschilderd. Een uitstekende keuze want de pasteuze verf geeft een prachtig resultaat in alle olieverftechnieken. De fijnheid, de kleurkracht, het hoge

Derde prijs

pigmentgehalte en de duurzaamheid dragen bij aan de ultieme uiting van inspiratie.

DERDE PRIJS

VAN GOGH SOFT PASTELS SET LANDSCHAPSELECTIE T.W.V. € 79,32
Van Gogh soft pastels zijn zo samengesteld dat de kleur op de ondergrond zoveel mogelijk die van puur pigment benadert. De slanke vorm van deze soft pastels maakt ze uitermate geschikt voor zowel gedetailleerd, verfijnd werk als ook voor groot en expressief gebruik. De pastels zijn vrij van pigmenten op basis van metalen, lood, cadmium en kobalt. Ze zijn geschikt voor alle ondergronden met voldoende oppervlaktestructuur, zoals papier, karton, steen, asfalt of hout. 🎨

VOOR MEER INFORMATIE:
WWW.ROYALTALENS.COM

Wedstrijd!

ATELIERQUIZ

Herken je de meester en het meesterwerk? Dan maak je kans op een fantastische prijs!

DE PRIJS

Colourstock is sponsor van de Atelier Quiz. De winnaar van deze Atelier Quiz krijgt een Ara-acrylverfset met zes neon-kleuren t.w.v. € 49,50.

MEEDOEN

Stuur een mail naar atelier@uitgeverijarti.nl o.v.v. 'Atelier Quiz 1945'. Vermeld in de mail je voor- en achternaam, adresgegevens, je e-mailadres en uiteraard de oplossing: de naam van de kunstenaar en de titel van het kunstwerk. De winnaar van deze Atelier Quiz wordt in het volgende nummer bekend gemaakt.

WINNAAR VORIGE QUIZ

De goede oplossing van de quiz uit Atelier 194 is *The creation of Adam* van **Michelangelo (di Lodovico Buonarroti Simoni)** uit 1511. Een onderdeel van het fresco in de Sixtijnse kapel in Vaticaanstad.

Agnes Braeken-Magermans

uit Maastricht

Veel plezier met de prijs!

De hakes van Ron Ranson zijn niet of nauwelijks in Nederland te koop, maar wél in de winkel van Palet!

De hakes, in de maten S, M, L en EL zijn gemaakt van traditioneel geitenhaar.

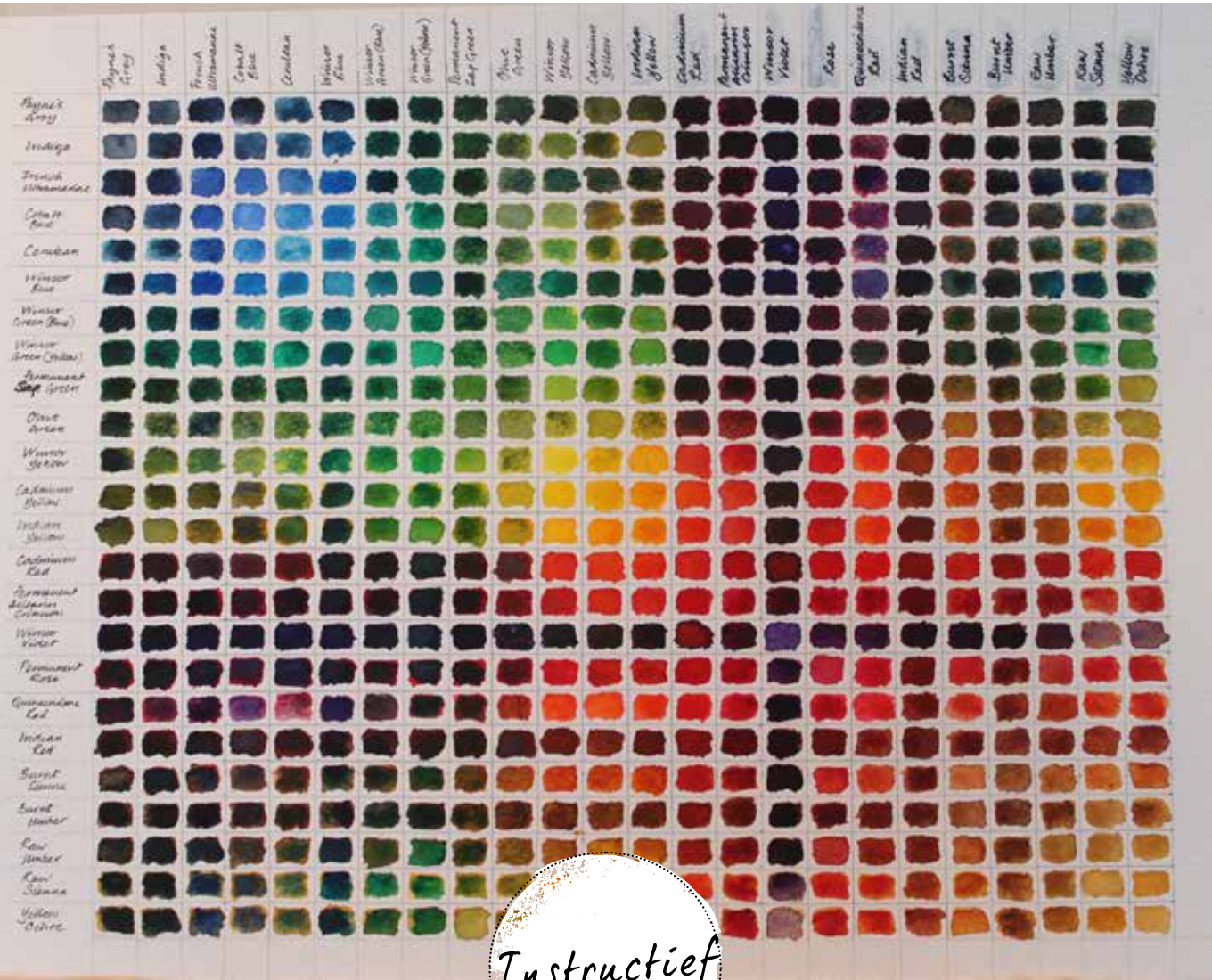
De prijzen van de Ron Ranson hakes zijn:
S € 13,75 - M € 14,75 - L € 15,95 - EL € 17,50

Totaalprijs voor de 4 stuks bedraagt € 61,95
Als abonnee van Palet magazine ontvangt u 10% korting (€ 55,75).
De verzendkosten bedragen € 2,30.
Voor verzending naar het buitenland € 3,50.

Bestellen via de website:
www.paletmagazine.nl
of bel 072-5117506

Instructief

Pigmenten en kleur

Wie verf koopt kijkt op de eerste plaats naar de kleur en merkt meestal pas daarna de naam van het product op. Sommige namen zijn heel bekend en wanneer op de tube bijvoorbeeld ‘gebrande sienna’ staat, twijfelt niemand eraan dat er ook daadwerkelijk gebrande sienna in de tube zit. Toch zal het vaak voorkomen dat niet de verwachte aardkleur, maar een synthetisch ijzeroxide het gebruikte pigment is. De fabrikant geeft dat aan in kleine lettertjes. Maar wie let daar op. PR102 is gebrande sienna en PR101 is de synthetische vervanger.

TEKST EN BEELD: PIETER KEUNE

Bij kunstenaarsverven hebben we te maken met allerlei fantasienamen. Wanneer ik vroeger aan een verffabrikant vroeg waarom ze ‘Talensblauw’ of ‘Winsorblauw’ etc. op de tube zetten in plaats van ‘phthalocyanineblauw’, kreeg ik steevast te horen dat dit een te moeilijk woord voor kunstenaars is.

Color Index Naam

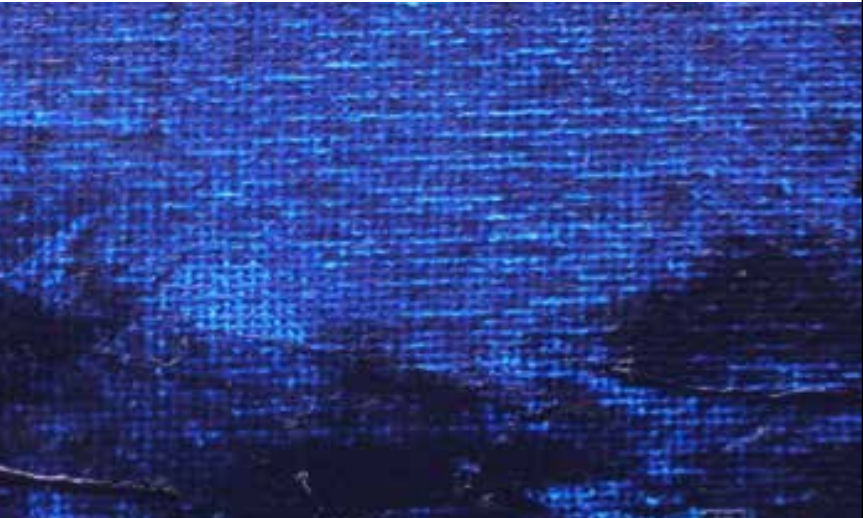
De tijden zijn veranderd. En hoewel er nog steeds firma’s zijn die graag hun fabrieksnaam voor een kleur zetten, is men nu duidelijker over de pigmenten in de verf. De meeste fabrikanten houden hierbij de internationaal overeen gekomen namen aan die bestaan uit een lettercombinatie en een getal. De lettercombinatie geeft de kleur aan en het getal de chemische samenstelling. Hierbij worden de afkortingen van de Engelse benamingen gebruikt. De volgende namen (afkortingen) zijn in gebruik:

PR is rood	PO is oranje	PY is geel	PG is groen
PB is blauw	PBr is bruin	PV is violet	PW is wit
PBK is zwart	PM zijn metaalpigmenten		

De kleurbenaming wordt dan gevolgd door een getal. Dit wordt dan de ‘Color Index Naam’ genoemd. In catalogi van fabrikanten kun je dan opzoeken om welk pigment het gaat, zonder daar veel wijzer van te worden. Maar er bestaat een website speciaal voor kunstenaars waar je alle eigenschappen van de pigmenten kunt vinden: www.artiscreation.com.

Ferrarirood

Laten we eens kijken hoe je deze website kunt gebruiken. We nemen als voorbeeld een relatief nieuw pigment namelijk PR254. Tussen 2000 en 2002 was dit het rood dat door Ferrari werd gebruikt en het wordt daarom vaak Ferrarirood genoemd. Veel van de nieuwe pigmenten danken we ook aan de auto-industrie. Niemand wil dat zijn rode Ferrari na een jaar buiten staan tot een slap roze autootje verbleekt is.

Phthalocyanineblauw

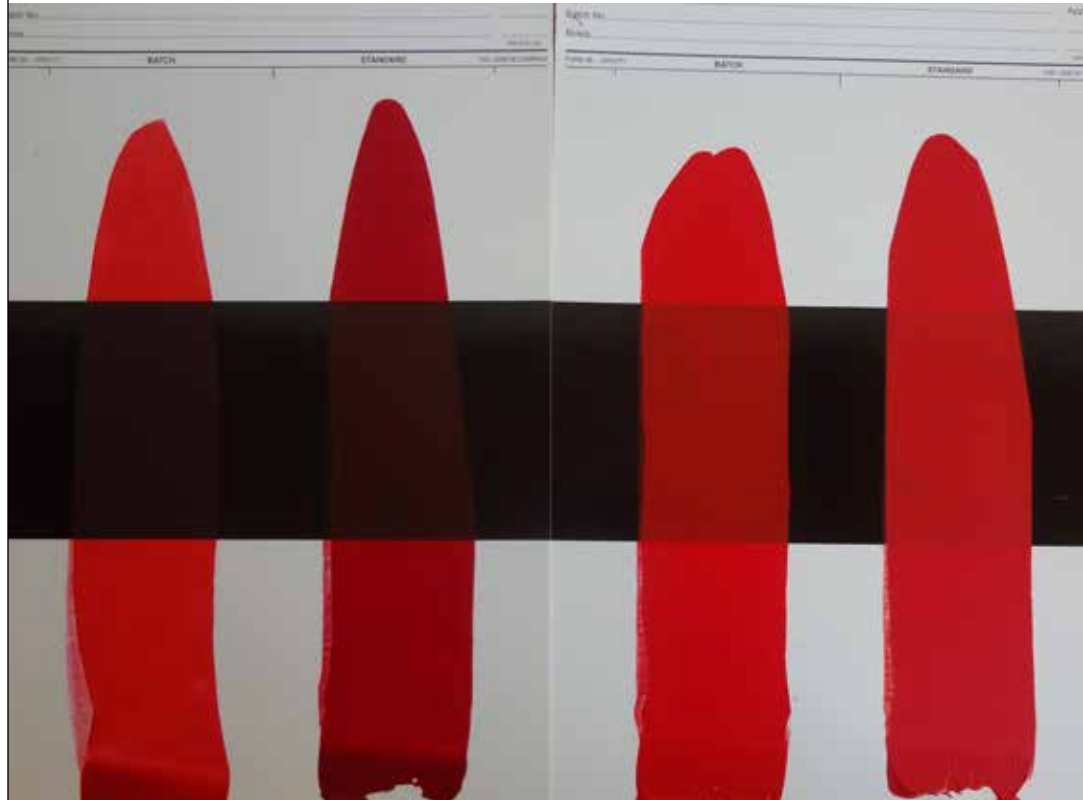
We kiezen op de website PR254. (Er is een oude en nieuwe variant naast elkaar van deze website. Het maakt niet veel uit welke men kiest.) We komen op een pagina met kolommen waar eerst de gebruikelijke naam, hier ‘Pyrrole Red’ (de naam die de eerste fabrikant/patenthouder heeft bedacht) wordt gegeven en vervolgens een reeks namen

[illegible]

Naples yellow D +++ 223 2 PW4/PY154/PBr24	Yellow ochre L +++ 228 1 PBr24	Naples yellow red +++ 224 2 PW4/PBr24/P043	Cadmium orange +++ 211 4 P020/PY35	Perm. orange +++ 266 3 P073/PY154
Transp. red M +++ 317 3 PR 207	Permanent red M +++ 377 3 1 PR255	Scarlet +++ 334 3 3 PR149	Cadmium red D +++ 306 4 PR 108	Permanent red D +++ 371 3 3 PR254
Perm. madder D +++ 342 3 3 1 PR264	Burnt carmine +++ 323 3 3 PR264/PB29	Carmine +++ 318 3 3 PR176	Quinacridone rose +++ 366 3 PV19	Perm. red violet +++ 567 3 3 PR202
Ultramarine L	Ultramarine D	Cobalt blue L	Cobalt blue (ultram.)	Cobalt blue D

ATELIER 195 59

Blauw Wol Schaal.

Cochenilleluis en het daaruit vervaardigde karmijnrode pigment

de volumes in acht neemt. Bijvoorbeeld een kobaltblauw heeft per 100 gram 25-37 gram olie nodig. Maar kobaltblauw is een zwaar pigment. 100 gram pigment is hier maar een klein volume en dan is de opgegeven hoeveelheid relatief wel veel. Kobaltblauw heeft ruim twee keer zijn volume aan olie nodig.

Kobaltblauw als een olieverf is dus een vette verf. Maar deze droogt op tot een harde en brosse laag. Dat kun je niet zetten over een laag groene aarde die zacht en flexibel blijft, relatief minder olie nodig heeft en dus ten opzichte van kobaltblauw een magere verf is.

In feite dient men een flexibele verf over een minder flexibele laag zetten. Vaak komt dat overeen met vet over mager, maar niet altijd. Het is jammer dat in deze website voor de belangrijkste pigmenten niet de mate van flexibiliteit van een olieverf is opgenomen.

Schadelijk

De volgende kolom geeft aan of een pigment schadelijk is. A is niet schadelijk, B is mogelijk schadelijk, C geeft een risico, dus mondkapjes en handschoenen gebruiken, D is giftig. In de laatste kolom worden nog bijzonderheden vermeld zoals het feit dat PR254 door een autofabrikant is toegepast.

Ten slotte

Behalve de geregistreerde pigmenten geeft deze website ook informatie over historische pigmenten en pigmenten die niet in de industrie meer gebruikt worden, maar wel door kunstenaars. Een voorbeeld van een historisch rood pigment is 'realgar', een arsenicumhoudend mineraal. Natuurlijke rode pigmenten die nog alleen door kunstenaars worden gebruikt krijgen als naam NR, Natural Red. Echt karmijn is NR4, echt kraplak is NR9. ●

MUSEA
ZUTPHEN
MUSEUM
HENRIETTE
POLAK

14.07.18 - 28.10.18

ONALLEDAAGS

ROSEMIN HENDRIKS • SUZAN SCHUTTELAAR • ANITA VERMEEREN

Atelier kunstmagazine

KUNST KIJKEN & KUNST MAKEN

Boordevol tips om de mooiste kunst te maken
Inspirerende verhalen over kunst en kunstenaars
Praktische informatie over verf en alle materialen
Een selectie van goede exposities

*Neem of geef een
proefabonnement*

Nu slechts € 19,95 • Stopt automatisch
Ga naar www.ateliermagazine.nl
of bel 072 - 511 75 06

Atelier en route

Atelier is altijd onderweg. In binnen- en buitenland. En route verzamelen wij speciaal voor onze lezers de interessantste tentoonstellingen en activiteiten. Vergeet ook niet regelmatig www.ateliermagazine.nl te checken voor actuele tentoonstellingen en nieuwtjes!

T/M 23 OKT 2018

OASE ORANJEWOUD MUSEUM BELVÉDÈRE | LANDGOED ORANJEWOUD

Een verrassende en veelzijdige tentoonstelling over natuur en natuurbeleving in Museum Belvédère, het museumpark en Landgoed Oranjewoud. In het museum is aandacht voor moderne en eigentijdse beeldende kunst, met flora en fauna als onderwerp. Buiten in de tuin verdiepen kunstobjecten de betekenis van bepaalde plekken. Tot 15 juli is in het landhuis van Landgoed Oranjewoud een speciale presentatie te zien rond de natuuralbums van Verkade.

MUSEUM BELVÉDÈRE, ORANJE NASSAULAAN 12 8448 MT,
HEERENVEEN-ORANJEWOUD | LANDGOED ORANJEWOUD,
LINDELAAN 1, 8453 JD ORANJEWOUD | DI T/M ZO 10.00 - 17.00
UUR WWW.MUSEUMBELVEDERE.NL

Coen Vunderink, **Zonder titel**, 2017, 200 x 150 cm, ei tempera en acryl op linnen.

Jasper Krabbé, **Callas/Butterfly (II)**, 2017, olieverf en textielverf op doek, 165 x 145 cm. Museum De Fundatie.

T/M 2 SEPT 2018

JASPER KRABBÉ | JAPANESE PAINTINGS MUSEUM DE FUNDATIE ZWOLLE

Het schilderproces staat centraal in de nieuwe werken van Jasper Krabbé (Amsterdam 1970). 'Ik wilde weg bij het verhaal en terug naar het proces. Naar het maken zelf.' Als drager gebruikt hij onbehandeld doek, achterkanten van beschilderd canvas en grafische prints. Het onbehandelde doek zuigt de verf op, waardoor de schilderijen een openheid en transparantie krijgen. Scherpe lijnen vervagen, figuren vervormen enigszins. Met dunne lagen verf, vaak in pastelkleuren, brengt hij voorstellingen aan die zich niet laten opdringen.

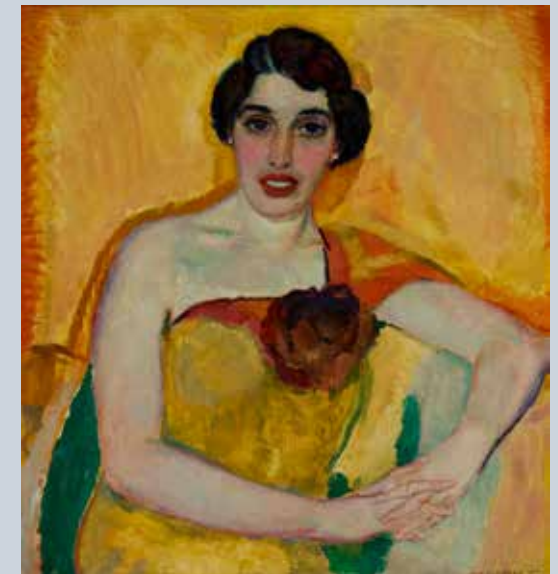
MUSEUM DE FUNDATIE, BLIJMARKT 20, 8011 E ZWOLLE
DI T/M ZON, 11.00 - 17.00 UUR, WWW.MUSEUMDEFUNDATIE.NL

30 JUNI T/M 16 SEPT 2018

EYEOPENER | KUNSTHANDEL M.L. DE BOER RIJKSMUSEUM AMSTERDAM

Voor veel kunstliefhebbers was de Amsterdamse kunsthandel M. L. De Boer een baken van rust en goede smaak in een periode waar de kunst soms als schreeuwerig werd ervaren. Lang waren de kunsthandel en galerie aan de Keizersgracht een begrip in Amsterdam, door de keuze voor verstillend en esthetiek en voor moderne maar toegankelijke kunst tussen abstractie en figuratie. Voor De Boer bestonden er tussen de ogenschijnlijk zeer verschillende kunstopvattingen geen wezenlijke tegenstellingen. Het Rijksmuseum presenteert topstukken uit de collectie, met o.a. Jan Sluijters, Jan Toorop, Fernand Léger en Marino Marin.

RIJKSMUSEUM AMSTERDAM, MUSEUMSTRAAT 1, 1071 XX AMSTERDAM
ALLE DAGEN VAN HET JAAR 09.00 - 17.00 UUR. WWW.RIJKSMUSEUM.NL

Jan Sluijters, **Portret van de zangeres Dina Diependaal**, 1914, Museum de Fundatie.

14 JULI T/M 18 NOV 2018

AAN ZEE | JAN TOOROP, PIET MONDRIAN, JACOBA VAN HEEMSKERCK GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG

Jan Toorop, Piet Mondriaan, Jacoba van Heemskerck en Ferdinand Hart Nibbrig trokken aan het begin van de vorige eeuw graag naar de kust van Zeeland, waar ze de mystiek van de bomen, de torens, kerken, duinen, het strand, de zee en de mensen in hun werk probeerden te vangen. Met hun luministische stijl maken deze kunstenaars deel uit van de eerste Nederlandse kunstbeweging die raakte aan de moderne Franse kunst. Een zomerse tentoonstelling met meer dan zestig werken van deze kunstenaars.

GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG GEM, STADHOUDERSLAAN 41 2517 HV DEN HAAG
DI T/M ZO 10.00 - 17.00 UUR WWW.GEMEENTEMUSEUM.NL

Jan Toorop, **Zee en duin bij Zoutelande**, 1907, Gemeentemuseum Den Haag

T/M 16 SEPT 2018

HET GEHEIM VAN GESTEL KRANENBURGH BERGEN NH

Een prachtige tentoonstelling met niet eerder vertoond werk van de grootmeester van de Bergense School Leo Gestel. Het topstuk Portret van een vrouw is voor meerdere jaren als bruikleen aan het museum gegeven en samen met ander bijzonder werk uit diverse collecties te zien. Leo Gestel (1881-1941) is een van de centrale kunstenaars in de collectie van Museum Kranenburgh. Gestel-expert Caroline Roodenburgh is gastcurator van de tentoonstelling.

KRANENBURGH, HOF LAAN 26, 1861 CR BERGEN NH
DI T/M ZON, 10.00 - 17.00 UUR. | WWW.KRANENBURGH.NL

Leo Gestel, **Portret van een vrouw**, 1913. (uitsnede) Langdurig bruikleen NN Group. Foto Michel Claus

T/M 9 SEPT 2018

ODILON REDON | LA LITTÉRATURE ET LA MUSIQUE

KRÖLLER MÜLLER MUSEUM OTTERLO

Groots opgezette en prachtige tentoonstelling met schilderijen, pastels, tekeningen en litho's van de Franse meester. Met werken uit een belangrijke particuliere verzameling, de eigen rijke Redoncollectie van het museum en een aantal sleutelstukken uit andere collecties. Magnifiek overzicht waar de grote invloed van muziek en literatuur op Redons werk zichtbaar wordt gemaakt.

KRÖLLER-MÜLLER MUSEUM, HOUTKAMPWEG 6, 6731 AW OTTERLO

DI T/M ZON 10.00 - 17.00 UUR. | WWW.KROLLERMULLER.NL

Odilon Redon (1840-1916), La Liseuse (Lezende vrouw), ca. 1895-1900, pastel op karton, 37 x 29 cm. Privécollectie.

T/M 10 MAART 2019

GUNTER DAMISCH | DEEL VAN HET GEHEEL
KUNSTLOCATIE WÜRTH

Gunter Damisch was een van de belangrijkste vertegenwoordigers van de hedendaagse kunst in Oostenrijk. Kunstlocatie Würth toont in deze unieke tentoonstelling bijna 50 van zijn kunstwerken. De schilderijen, aquarellen, tekeningen en sculpturen uit de eigen collectie bieden een mooie inzage in het oeuvre en de wereld van dé Oostenrijkse kunstenaar van de laatste 30 jaar.

KUNSTLOCATIE WÜRTH, HET STERRENBEELD 35, 5215 MK

'S-HERTOGENBOSCH

MA T/M VRIJ EN ZO 11.00 - 17.00 UUR, ZAT GESLOTEN

WWW.WURTH.NL/NL/KUNSTLOCATIE/KUNSTLOCATIE_WURTH/

TENTOONSTELLINGEN_1/ACTUELE_TENTOONSTELLING.PHP.NL

Gunter Damisch, Weltfeld – Flämmflimmern, Olieverf op canvas, 170 x 180 x 4 cm. Verzameling Würth.

ZONDAG 2 SEPT 2018

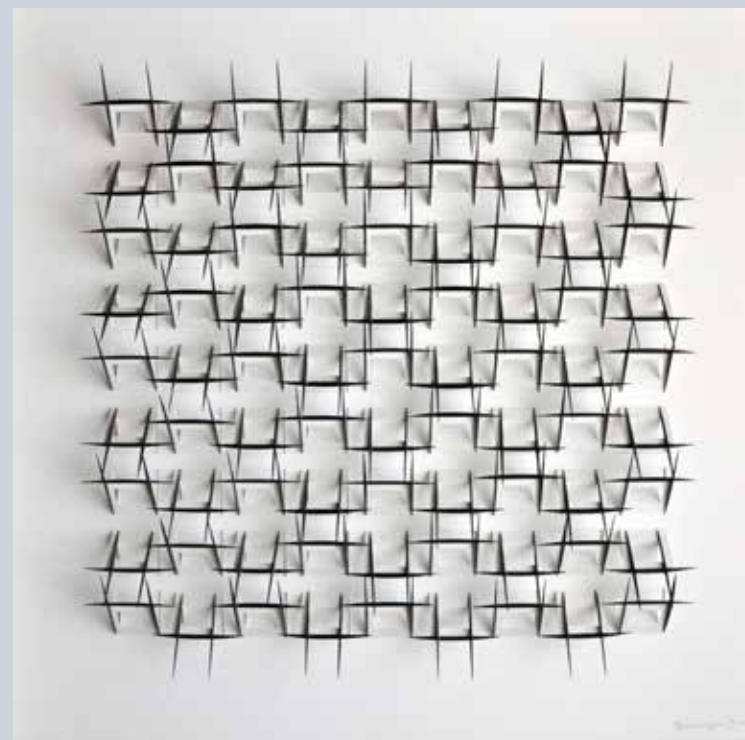
HOORNSE KUNSTDAG
BINNENSTAD HOORN

Een groots cultureel weekend van vrijdag 31 augustus t/m zondag 2 september in Hoorn, als start van het culturele seizoen. Vrijdagavond start de cultuurnacht, zaterdag zijn de Hoornse havenconcerten. Zondag verandert de binnenstad in een bruisend cultuurcentrum, wanneer 150 kramen de grootste kunstmarkt van Nederland vormen. Verder die dag heel veel activiteiten, zoals op het Kunstenaarsplein 'kunstenaars aan het werk' en young art.

HOORN

VRIJ 31 AUG T/M ZO 2 SEPT | WWW.HOORKUNSTENCULTUUR.NL/ACTIVITEITEN/

Herman Coppus, Papierreliëf, 50 x 50 cm.

8 JULI T/M 19 AUG 2018

ZOMEREXPOSITIE | LICHT EN RELIËF
GALERIE DE BURGERIJ VORDEN

Een expositie hartje zomer met veel licht en het nodige reliëf; met glaskunst uit Nederland en Finland en geometrisch-abstracte kunst van Herman Coppus. Coppus werkt met diverse materialen, van papier tot kunststof. Hij heeft een geheel eigen beeldtaal waar kleur en ritme het beeld bepalen. Ewout Vis en de glaskunstenaars Marja Hepo-Apo en Kari Alakosi uit Finland tonen bijzondere hedendaagse glaskunst.

GALERIE DE BURGERIJ, ZUTPHENSEWEG 11, 7251 DG VORDEN

VRIJ T/M ZO 13.00 - 17.00 UUR, EN OP AFSpraak, 06 511 12390

WWW.DEBURGERIJ-VORDEN.NL

DE PRERAFÄLIETEN

LIEFDE, SCHILDERKUNST EN ROMANTISCHE VERHALEN

TEKST EN BEELD: MARIËLLE LASSCHE

‘So sweet a face, such angel grace,
In all that land had never been.
Cophetua sware a royal oath:
‘This beggar maid shall be my queen!’ (Alfred, Lord Tennyson)

Liefde voor de kunst, kunstnijverheid, poëzie en romantische verhalen uit een ver verleden vormen belangrijke ingrediënten in het werk van de Prerafaëlieten. De Britse kunstenaars William Holman Hunt, Dante Gabriël Rossetti en John Everett Millais startten in de zomer van 1848 *The Pre-Raphaelite Brotherhood*. Na de oprichting kwamen er nog meer leden bij, zowel mannelijke als vrouwelijke kunstenaars, ontwerpers, schrijvers en dichters. Zoals John William Waterhouse en John Collier. Deze geheime broeder- én zusterschap richtte zich op de kunst van vóór Rafaël (1483-1520). Terwijl in de academische wereld de Hoog Renaissance gezien werd als het hoogtepunt van de kunstgeschiedenis, zochten de leden van de broederschap hun inspiratie juist in de kunst van de late Middeleeuwen en de vroege Renaissance. Niet alleen in de manier van schilderen, verfbehandeling en kleurgebruik, maar ook in de eeuwenoude (romantische) verhalen van beroemde schrijvers en dichters, zoals Dante, Shakespeare en oude schotse balladen.

PUUR EN WAARACHTIG

Deze hernieuwde interesse voor de late Middeleeuwen en vroege Renaissance komt deels voort uit een onvrede met het academische kunstonderwijs aan de *Royal Academy*, dat kunstenaars dwong om volgens vaststaande regels en technieken te werken. De heersende classicistische stijl was in de ogen van de jonge kunstenaars juist veel te gekunsteld en té geïdealiseerd. Ze zochten naar een stijl die in hun ogen nog puur en waarachtig was, zoals Italiaanse altaarstukken en Vlaamse schilderijen uit de 14e en 15e eeuw. Deze werden door hen nauwkeurig bestudeerd in de National Gallery, die sinds 1838 gevestigd was in een van de vleugels van de academie.

Jan van Eyck, **Het echtpaar Arnolfini** 1434, National Gallery, Londen

JAN VAN EYCK

Een van de beroemdste kunstwerken die hen diepgaand heeft beïnvloed is Jan van Eycks Portret van het echtpaar Arnolfini, zowel wat betreft techniek, kleurgebruik en verfbehandeling als de aandacht voor alledaagse motieven met een diepere symbolische betekenis. Het echtpaar Arnolfini is omringd met symbolen die verwijzen naar geloof, trouw en liefde. Zo speelde de liefde bij de Prerafaëlieten een grote rol, zowel in hun persoonlijke

Sir John Everett Millais, **Ophelia** 1851-2, Tate Britain, Londen

levens en de relatie tot hun modellen en muzen als in hun werk. Misschien wel het populairste model van de broederschap is Elizabeth Siddal (1829-1862). Zij werd op een dag ontdekt in een Londense hoedenwinkel door de schilder Walter Deverelle (1827 – 1854):

‘Ze ziet eruit als een koningin, prachtig lang, met een mooi figuur, een elegante nek en een heel verfijnd gezicht. Haar ogen zijn grijs, haar haar heeft een stralende koperkleur en glanst in het licht.’

MILLAIS

Ze poseerde voor de leden van de broederschap, die allemaal erg onder de indruk waren van haar schoonheid. Het meest bekende en revolutionaire schilderij is wellicht *Ophelia* van John Everett Millais (1829-1896). De tragische scene waarin de heldin uit Shakespeare's Hamlet besluit dat ze niet meer wil leven wanneer ze erachter is gekomen dat haar vader is vermoord door haar geliefde. Deze tragische episode uit het verhaal is op minutieuze wijze door Millais verbeeld, waarbij hij eerst maanden buiten in de natuur werkte aan de achtergrond. De bloemen en planten zien er levensecht uit en geven bovendien een extra symbolische lading aan de tragiek van het verhaal. Zo verwijzen de wilg, de brandnetel en madeliefjes naar verlaten liefde, pijn en onschuld. De viooltjes representeren Ophelia's gedachten en staan symbool voor trouw of dood van een jong persoon. En de rozen verwijzen naar 'The rose of May', zoals Ophelia werd genoemd door haar geliefde broer Laertes.

Toen de achtergrond gereed was, begon Millais in zijn atelier met het schilderen van *Ophelia*. Elizabeth poseerde hiervoor maandenlang, liggend in het water van een badkuip. De badkuip werd van onderen door olielampen verwarmd, maar toen deze waren

uitgebrand durfde ze dit niet te zeggen. Ze lag nog uren in het koude water, waardoor ze een fikse longontsteking opliep die haar bijna fataal werd.

ROSSETTI

Elizabeth (Lizzie) werd voor Dante Gabriël Rossetti (1828-1882) veel meer dan een model. Ze was zijn droomvrouw en hij trouwde met haar in 1860. Elizabeth was zelf ook een zeer verdienstelijk schilderes en dichteres. Haar oeuvre bestaat uit tekeningen en aquarellen met literaire thema's. *The Ladies' Lament from 'Sir Patrick Spens'* baseerde ze bijvoorbeeld op een oude schotse ballade. De koning van Schotland vroeg aan de beste zeiler, Sir Patrick Spens, om hem naar Noorwegen te brengen om zijn dochter op te halen. Maar tijdens hun terugtocht

Elizabeth Eleanor Siddal, **The Ladies' Lament from 'Sir Patrick Spens'** 1856, Tate Britain, Londen

Dante Gabriel Rossetti, **Beata Beatrix** , c.1864–70, Tate Britain, Londen

man en waar liefde tussen verschillende klassen uit den boze was, maar het de mannen wel geoorloofd was om er een maîtresse op na te houden. In zijn schilderij *The Awakening Conscience*, toont William Holman Hunt (1827-1910) deze dubbele moraal. In de woonkamer van een rijke villa zien we een man met zijn maîtresse die zich los maakt uit zijn greep en letterlijk en figuurlijk het licht ziet. Ze kijkt vanuit de donkere kamer naar het licht van de tuin, dat wij kunnen zien in de spiegel op de achtergrond. In de kamer onthullen verschillende symbolen de diepere betekenis hiervan. Zo zien we een kat spelen met een vogeltje dat probeert te ontsnappen. Annie Miller, een meisje dat werkte in een bar in Londen, stond model voor deze vrouw. De schilder trouwde met haar toen ze nog maar 15 jaar was.

SIR EDWARD COLEY BURNE-JONES

Tenslotte een verhaal over ware liefde op het schilderij *King Cophetua and the Beggar Maid* van Sir Edward Coley Burne-Jones (1833-1898). Het werk toont een scène uit het gedicht *The Beggar maid* van Alfred Lord Tennyson, gebaseerd op een oude schotse ballade. De Afrikaanse koning Cophetua die nooit eerder omkeek naar een vrouw wordt op slag verliefd op de arme bedelares Penelophon. Hij vindt in haar zijn ware liefde en maakt haar tot zijn vrouw en koningin. De koning zit geknield als voor een altaar en kijkt vol bewondering op naar de arme bedelaarster, De boodschap is duidelijk: liefde laat zich niet dwingen in rangen en standen. Een thema dat de Prerafaëlieten zelf blijkbaar ook na aan het hart lag. 🍷

William Holman Hunt, **The Awakening Conscience** , 1853, Tate Britain, Londen

GROTE LIEFDE

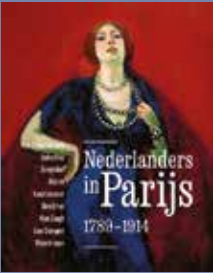
Het leven van Lizzie ging niet over rozen. Ze had een zwakke gezondheid en Rossetti was haar niet trouw. De grootste klap kwam toen ze beviel van een doodgeboren dochtertje. Ze werd depressief en raakte verslaafd aan laudanum en stierf waarschijnlijk aan een overdosis. Het schilderij Beate Beatrix (zalige Beatrix) dat Rossetti acht jaar later voltooide was zijn laatste eerbetoon aan zijn grote liefde. Hij schilderde Lizzie in de rol van Beatrice, de geliefde van Dante. Een duif draagt een papaver in de snavel; het symbool van slaap of dood, maar ook een verwijzing naar de Laudanum (gemaakt van opium, afkomstig uit papaver). Op de achtergrond scènes uit het leven van Dante Alighieri, waar Dante Gabriel Rossetti zich zo verwant mee voelde.

MAATSCHAPPIJKRITIEK

De Prerafaëlieten stonden bekend om hun kritiek op de Victoriaanse maatschappij. Een maatschappij waar de rol van de vrouw zeer ondergeschikt was aan de

AtelierWebshop

DEZE TITELS KUNT U BESTELLEN IN DE ATELIER WEBSHOP. HIER VINDT U NOG VEEL MEER SCHILDER- EN TEKENBOEKEN
WWW.ATELIERMAGAZINE.NL/WEBSHOP OF BEL 072 511 75 06

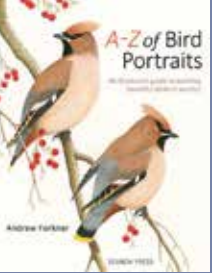
**NEDERLANDERS IN PARIJS
1789-1914.**

Van Spaendonck, Jongkind, Breitner, Van Gogh, Mondriaan. Dit rijk geïllustreerde boek vertelt het verhaal van een zinderende artistieke uitwisseling. **€ 29,90**

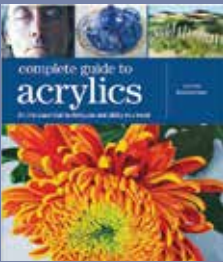
VIBRANT OILS

Dit boek is voor schilders van elk niveau en laat zien hoe je olieverf kunt gebruiken om eigentijdse schilderijen te maken. **€ 19,99**

A-Z OF BIRD PORTRAITS

Roofvogels, zangvogels en watervogels van over de hele wereld. Dit boek leert je om vogels te schilderen in acryl. **€ 26,99**

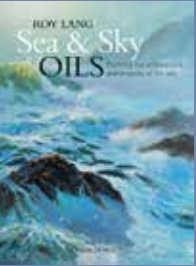
COMPLETE GUIDE TO ACRYLICS

Dit uitgebreide en toegankelijke naslagwerk geeft je stapsgewijs inzicht in het schilderen met acrylverf. **€ 18,49**

DRAWING HUMAN ANATOMY

Een prachtig visuele en informatieve gids voor het tekenen van de menselijke vorm, van de bestseller en beroemde Italiaanse levensader Giovanni Civardi. **€ 12,49**

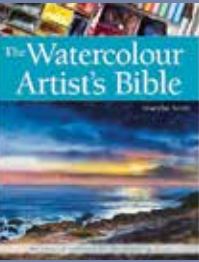
SEA & SKY IN OILS

Schilderij van de sfeer en de majesteit van de zee door Roy Lang **€ 13,99**

**JEAN HAINES' WORLD OF
WATERCOLOR**

Het is een absoluut genot om dit boek, met zijn prachtige en opvallende beelden, schetsen en aquarellen, door te bladeren. **€ 28,99**

**THE WATERCOLOR ARTIST'S
BIBLE**

Compact boek dat alle materialen, technieken en verschillende benaderingen van het schilderen in aquarel behandelt. **€ 16,50**

**JEAN HAINES' ATMOSPHERIC
WATERCOLOURS**

Jean Haines deelt haar passie voor aquarelleren. Vol eenvoudige oefeningen, heldere adviezen en makkelijk te volgen projecten. **€ 24,99**

Tekenliefde

Mijn grote liefde in dit vak is het tekenen. Zeker in de zomer trek ik er vaak op uit om buiten te schetsen. Soms gewoon in mijn schetsboek met een fineliner of een conte krijtje. Ook met pastelkrijt trek ik er vaak op uit om snelle impressies te maken. Hierbij wat voorbeelden met uitleg hoe ik het aanpak..

TEKST EN BEELD: CORRY KOOP

Moeder en kind

Het was de bedoeling dat ik een portretje zou schetsen van het pasgeboren jongetje. Maar hij voelde dat ik er was en begon te huilen. Dus toen een heel snelle impressie gemaakt van moeder en kind met houtskool; met een kneedgum heb ik de hoge lichten gemaakt. Sommige lijnen even aangezet met een conte.

Strand

Dit is een pastel gemaakt aan het strand. Hierbij werk ik snel, met het platte vlak van de pastels. Ik schilder als het ware de tonen snel op het papier, soms gebruik ik een zwart conte krijtje om de lijnen wat aan te dikken. Dit kan alleen op klein formaat omdat de kinderen natuurlijk heel snel bewegen.

Ringsteken Hoorn

Dit is een schets in bruin conte. Gemaakt in de zomer als er in Hoorn ringsteken is. De koetsjes moeten wachten op de beurt, zodat je lekker de tijd hebt om het tafereel vast te leggen.

Oude vrouw fineliner schets

Dit is een tekening uit mijn schetsboek, in de zomer ga ik regelmatig met een schetsboek op een terrasje zitten. Deze oude vrouw stond op de Franse markt te praten. Dit is met een fineliner gedaan, lekker handzaam en klein. Je kunt dit altijd meenemen op vakantie.

Spelende Jet

Dit is een conte tekening van een spelend meisje. Ik kijk dan alleen nog naar haar en teken gewoon door op mijn blad. Een heel fijne manier om beweging te volgen. Het hoeft niets te worden maar meestal wordt het interessant omdat de lijnen zo levend worden op deze manier.

Dansers

Dit is een gemengde techniek, pastel met aquarel en gouache, je krijgt daar een mooie sfeer mee.

Schets gorilla

In de zomer ga ik regelmatig met mijn vriendin Petra Verlooy naar Blijdorp. We tekenen dan gezellig samen. Dit is opgezet met houtskool en de lijnen heb ik blind getekend. Dus alleen naar de Gorilla gekeken.

MATERIALEN:

- Houtskool
- Conte zwart en bruin
- Kneedgum
- Fineliner
- Schetsboek
- Pastels
- Pastel karton
- Gouache

ATELIER-LEZER
FINY PIJNENBURG

'De wereld is mijn schetsboek.'

*Naam: Finy Piijnenburg
Plaats: Oirschot
Leeftijd: 64 jaar*

TEKST: HEIN DIK BEELD: AUKE HAMERS

In deze rubriek laten we lezers en lezeressen van Atelier aan het woord over schilderen, creativiteit en inspiratie.

'Als het om materialen en technieken gaat ben ik een freak. Ik werk met olieverf, acryl, aquarel en doe mixed media. De laatste jaren schilder ik vooral met warme bijenwas en pigmenten. Deze methode werd in de oudheid gebruikt door Egyptenaren om hun mummies een gezicht te geven, de zogenoemde fayoumportretten. Mijn man noemt mij de alchemist omdat ik alles zelf maak.

Bijenwas is zo'n ongelooflijk boeiend materiaal, je kunt er zoveel verschillende dingen mee doen; niet alleen schilderen, maar ook een tekening of foto overzetten op de was. Als ondergrond gebruik ik meestal houten berken panelen, gemaakt door mijn man. Maar je kunt ook op dik aquarelpapier werken. Rijstpapier of Japans papier is ook heel geschikt. Wat me aanspreekt is de ecologische kant, je werkt met natuurvriendelijke materialen.

Qua onderwerpen heb ik geen specifiek genre. Ik laat me inspireren door de natuur, maar maak ook portretjes in bijenwas. De laatste tijd werk ik vooral aan een serie reisverhaaltjes. Gereisd heb ik altijd veel: Syrië, Jordanië, Afrika, Brazilië. Morgen vertrek ik naar Toscane waar ik twee weken wil schilderen. De wereld is mijn schetsboek. Ik ben iemand die graag allerlei technieken uitprobeert. Zo verdiep ik me in papier maken. Voor schilderen met bijenwas heb je papier nodig met een groot absorberend vermogen. Ik kom uit een creatief milieu, mijn vader was klokkenmaker. Jaren geleden heb ik panelen van Friese staartklokken voor hem bijgewerkt. Ik was graag naar de kunstacademie gegaan, maar thuis stond werken voorop. Dus ik heb jaren bij een groot bouwbedrijf gewerkt, echt in een mannenwereld. Het leuke was dat mijn kantoor ook meteen mijn expositieruimte was. Het hele gebouw was mijn galerie.

Ik heb veel cursussen gevolgd om bepaalde technieken te leren: iconen schilderen, maar ook beeldhouwen, portret schilderen, tekenen, mixed media, noem maar op. Kunst heeft altijd mijn interesse. Tegenwoordig geef ik ook workshops in schilderen met bijenwas. Dat is genieten, zowel voor mij als voor m'n cursisten. Kunst maken is een feestje, vind ik, je moet het doen voor jezelf en je niet druk maken om wat anderen vinden.

Exposeren doe ik graag, onder andere in 'Galerie de Toonzaal' in Oirschot. Aan leuke kunstprojecten doe ik ook altijd mee, zoals onder meer 'Pakje Kunst'. In een voormalige sigarettenautomaat in een Eindhovense boekwinkel zitten kunstwerkjes van 6x9 cm. Voor vier Euro kun je een pakje trekken van diverse kunstenaars en dus ook van mij. Iedere dag ben ik met kunst bezig. Ik heb twee ateliers; beneden is een ruimte voor de workshops en boven is mijn persoonlijke studio. Het staat er vol met materialen, blokken bijenwas, bakken met pigmenten noem maar op. Ik werk ook graag met glas. In de glazen sieraden en objecten die ik maak, verwerk ik allerlei materialen, soms zelfs as van overledenen als nabestaanden dat op prijs stellen. Op die manier krijgt een sieraad emotionele betekenis.' ●

Creatief denken is behoorlijk lastig. Eigenlijk is het één van de meest complexe vormen van denken. Het lijkt erop dat iedereen een ander proces volgt, maar dat is niet zo. Ook in een creatief proces zijn er vaste stappen aan te wijzen. In dit artikel geef ik een paar eenvoudige handvatten om zelf je eigen creatieve proces vorm te geven.

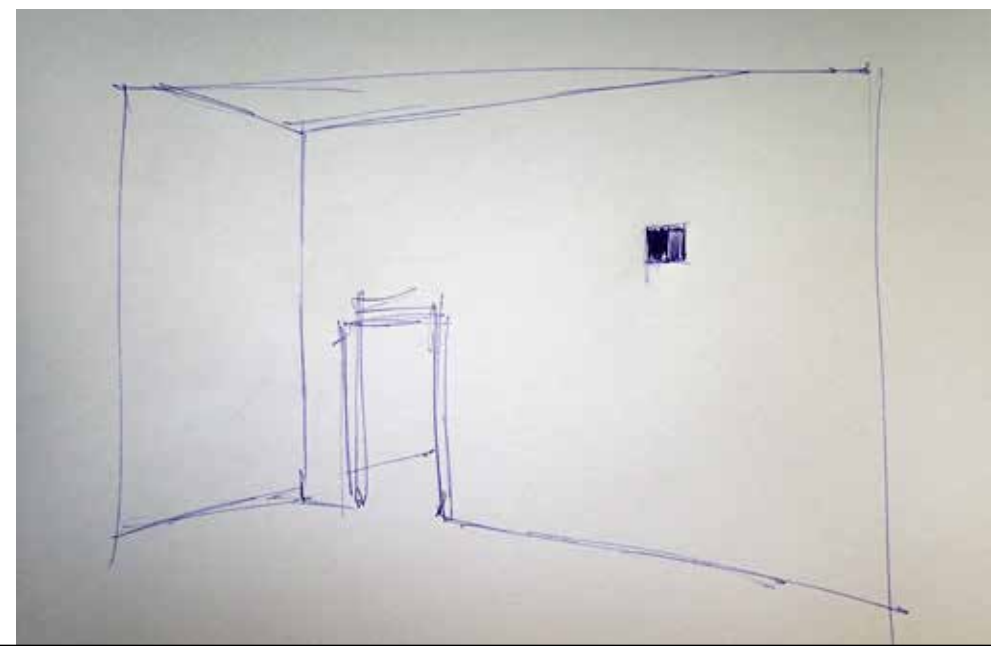
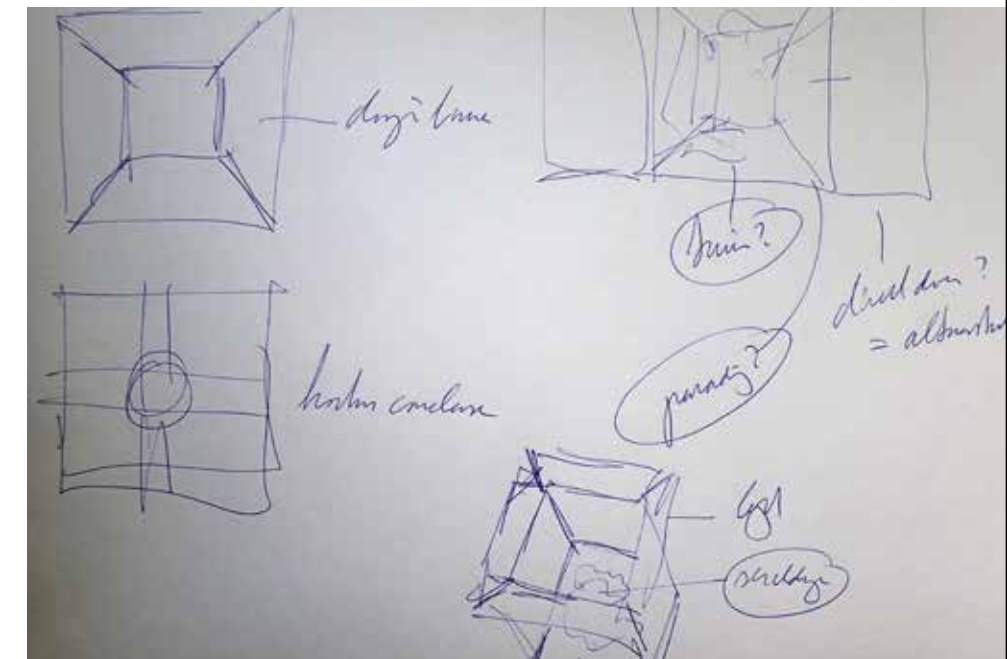

Een mindmap maken

Het uitgangspunt voor dit artikel is 'liefde'. Maar dat is wel erg breed, en hoe kun je dat vangen zonder in clichébeelden terecht te komen. Ik pak een vel papier en noteer het thema in het midden. Door middel van lijnen geef ik aan waar ik aan denk. Wat heeft er volgens mij allemaal met liefde te maken. Het is een heel goed idee om je mindmap om te zetten in een collage (maak het concreet).

Ideeën

Merk op dat ik in de mindmap soms ook weer dwarsverbindingen leg en zo concreet mogelijk probeer te zijn. We hebben het over beelden, een abstracte term als liefde is niet zo handig. Verder noteer ik gewoon wat er in mij op komt. Ik denk er niet over na of ik er iets mee kan. Via kastje, lade, bloemen en tuin kom ik bijna automatisch op de *Hortus conclusus* en een verdiept schilderij (zie rechts onder).

Aha-Erlebnis

Na een soort van incubatiefase, waarbij je soms bijna onbewust wat op het idee 'broedt', komt er ineens een Eureka-moment. Je weet het: dit ga ik doen, dat is gaaf. Ik besluit geen verdiept lijstje te maken, of een kistje met een slot en bloemen aan de buitenkant, maar een doosje met bloemen van binnen dat ik zo hoog ophang dat je de binnenkant vrijwel niet kunt zien. Een soort moderne Hortus conclusus.

4

Uitvoering

Omdat het een doosje moet worden ga ik op zoek naar een aantal (MDF) plaatjes dat ik heb liggen met ongeveer de verhouding die ik voor ogen heb. Ik voorzie ze van een laagje gesso. Gesso vermindert de absorptie en vormt tevens een beschermende laag tussen de verf en de drager.

MATERIALEN:

Acrylverf; Talens Amsterdam; Gebrande Sienna, Gebrande omber, Pyrolle rood, Primaïrmagenta, Ultramarijn blauw, Azogeel licht, Titaan wit, Winsor & Newton; Mars Zwart,
- Gesso
- MDF
- Houtlijm

5

Imprimatura

De voorbehandelde plaatjes voorzie ik van een imprimatura; een laagje verf dat ik verwijder met een doek. Door op deze manier te werken toon je de ondergrond en voorkom je dat het wit uiteindelijk in de 'open delen' door je werk blijft komen.

6

Opzet

Met penseel maak ik een eenvoudige tekening en leg de hoofdlijnen vast. Ik gebruik hiervoor bewust een roze kleur omdat ik in het uiteindelijke werk een wat zoete en bijna kitscherige kleurstelling (en voorstelling) zoek. Op de laptop heb ik een aantal voorbeelden gezocht die ik (wel heel erg vrij) gebruik als uitgangspunt.

7

Schilderen en construeren

De rozen suggereer ik meer dan ik ze schilder. Het gaat me ook niet direct om de roos zelf, maar meer om het (mier)zoete (Rococo) tuinidee. Nadat ik de schilderijtjes klaar heb (zie eerste afbeelding) zaag ik ze op maat en zet ik het 'doosje' in elkaar. De buitenkant schilder ik zwart om hem te laten contrasteren met de binnenkant. ●

Eric Schutte, **Hortus conclusus**, 2018, 20x20x16 cm

Henri Matisse (1869-1954), **De vogel en de haai**, 1947, Knipsel 41X104 cm. Particuliere collectie Chicago USA.

WAT HEB JE NODIG?

Een paar vellen stevig papier, velletjes gekleurd of beschilderd papier, schaar, potlood, acrylverf, kwasten, lijm en keukenpapier.

Kunststreken voor kids

KNIP EN PLAK EEN PARADIJS VOL LIEFDE

Je kan dieren heel mooi en lief vinden. Ijsberen bijvoorbeeld. Maar als je een ijsbeer wilt aaien heb je grote kans dat je wordt opgegeten. De natuur kan heel wreed zijn. Want dieren moeten zien te overleven. Zo zit de wereld nou eenmaal in elkaar. Mensen dromen van werelden die veilig zijn. Dat zijn paradijzen. Kunstenaars tekenen en schilderen deze paradijzen. Zo kunnen wij mensen er iets bij voorstellen. De Franse schilder Henri Matisse was zo'n kunstenaar. In zijn wereld zijn haaien geen dieren die vogels opeten maar vriendjes. Door mooie kleuren te gebruiken lijken mens en dier in harmonie te leven. Op het kunstwerk gaat van alles in elkaar over. Kijk maar, golven worden planten, een draaikolk wordt een slak. Er ligt zelfs een haai op het strand te zonnen. Om de dingen nog meer met elkaar te verbinden heeft Henri er een rood hart bij geplakt, het symbool van de liefde.

TEKST EN BEELD: CECIEL DE BIE EN REINOUD LEENEN

HAAL JOUW KUNSTSTREEK UIT!

Sommige mensen temmen dieren als beroep, maar laatst zijn er toch twee tijgertemmers opgegeten! En een slangenverzamelaar kon nog net op tijd door zijn buurman uit de wurggreep van zijn huisslang gered worden. Een zevenjarig jongetje uit Cambodja is al jaren bevriend met een reuzenslag. Die neemt hem overal mee naar toe. Dat is nog iets anders dan een skate-board! De slang eet wel 10 kilo kip per week. Welk mooi maar gevaarlijk dier zou jij als huisdier willen hebben? Maak daar een paradijsdier van.

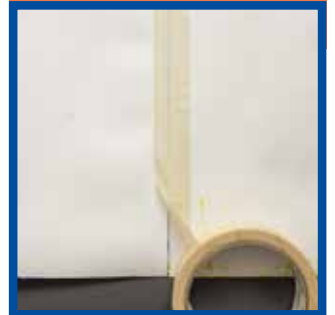
Maak een paradijs waarin iedereen vrienden is

1
Geef een vel een gele kleur en een vel een blauwe kleur. Dat zijn jouw strand en zee.

TIP 1

Maak je twee vellen aan de achterkant vast met tape.

2

Teken vormen op papier van vissen, planten, golven enz. en knip ze uit.

3

Leg de uitgeknipte vormen op de twee grote vellen. Hussel dingen door elkaar. Dus laat vissen op het strand zwemmen en vogels in het water vliegen.

4

Blijf net zolang schuiven totdat je helemaal tevreden bent. Plak dan pas alle vormen vast. Knip een hart uit, het symbool van de liefde. Geef het hart een goede plek in jouw kunstwerk! ♡

WWW.ONTDEKJOUWKUNSTSTREKEN.NL

WWW.CECIELDEBIE.NL

FACEBOOK CECIEL DE BIE

Atelier

KUNST KIJKEN & KUNST MAKEN

#196

Verschijnt de laatste week van augustus 2018

DE LAGE LANDEN

De Vlaams-Nederlandse schilderkunst was cruciaal voor de populariteit van het stilleven. Met het rijker worden van de burgerij ontstond een grote markt voor het kleine schilderij.

DE TECHNIEK

Wat heb je nodig voor een mooi stilleven, buiten rust en een vaste hand.

DE STILLE NATUUR

Hedendaagse kunstenaars als herman de vries, Sjoerd Buisman en Anne Geelen creëren verstilde beelden met weinig meer dan bladeren, stammen en takjes.

REALISME VANDAAG

Realisme en hyperrealisme lijken weer helemaal terug in de schilderkunst. Schilders als Henk Helmantel en Herman van Hoogdalem traptten al eerder af als kopstukken van de Noordelijke Realisten.

Atelier is een uitgave van
Uitgeverij Arti
Alexander Flemingstraat 13
1821 BK Alkmaar
T +31-(0)72 511 75 06
E atelier@uitgeverijarti.nl

HOOFDREDACTIE:
Eric Beets

EINDREDACTIE:
PerPen, Paul Pusch

AAN DIT NUMMER:
Ceciel de Bie, Loes Botman, Hein Dik, Hubrecht
Duijker, Marjon den Engelsman, Auke Hamers,
Pieter Keune, Corry Kooy, Mariëlle Lassche,
Reinoud Leenen, Merel van den Nieuwenhof,
Maaïke Raduzzi, Eric Schutte, Patricia Sierhuis.

ADVERTENTIES:
info@ateliermagazine.nl

DISTRIBUTIE LOSSE VERKOOP:
NL: Betapress bv, Gilze
T +31 (0)161 45 78 00

B: Imapress nv, Turnhout
T +32 (0)14 44 2502

ABONNEMENTSERVICE
maandag t/m vrijdag
van 09.30-15.00 uur

ABONNEMENTSPRIJS:
voor zes nummers per jaar
Nederland € 37,50 (machtig.)
€ 39,50 (factuur)
België € 42,50 (machtiging)
€ 47,45 (acceptgiro)
Overige € 90,-
(Alle prijzen zijn inclusief porto.)

Abonnementen worden tot wederopzegging
genoteerd. Opzeggen kan schriftelijk,
telefonisch of per e-mail. Bij het afsluiten van
een abonnement gaat u akkoord met de
algemene voorwaarden, terug te vinden op
www.ateliermagazine.nl

LOSSE NUMMERS, NABESTELLINGEN
€ 7,95 + verzendkosten

VORMGEVING
BeauCreative, Suzanne Beaumont

DRUK
Habo DaCosta

Niets uit deze uitgave mag op welke wijze dan ook
worden veeleenvoudig zonder voorafgaande
toestemming van de uitgever van dit blad. Zonder
schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet
geoorloofd dit blad op te nemen in of ter beschikking te
stellen van een leesportefeuille. Hoewel de informatie,
gepubliceerd in deze uitgave met zorg is uitgezocht en
waar mogelijk is gecontroleerd, sluiten uitgever, redactie
en auteurs uitdrukkelijk iedere aansprakelijkheid uit voor
eventuele onjuistheid en/of onvolledigheid van de
verstrekke gegevens. Hoewel wij zorgvuldig met
beeldrecht omgaan, verzoeken wij eenieder die denkt
aanspraak te kunnen maken op beeldrecht zich met de
uitgever in verbinding te stellen. Hoewel wij zorgvuldig
onze adverteerders selecteren, kan het voorkomen dat
een product of dienst niet aan uw verwachting voldoet.
Wij kunnen ons daar niet verantwoordelijk voor achten.
Toegezonden beeldmateriaal en teksten/vertalingen
voor gebruik in Atelier dienen vrij van rechten te zijn en
mogen door de uitgever vrij gebruikt worden.

Gratis proefles fijnschilderen

In september starten de opleidingen Realistisch Fijnschilderen

Wilt u zeker weten of deze boeiend opleiding iets voor u is?

Tijdens een drie uur durende proefles maakt u kennis met de technieken van het fijnschilderen en schildert u een stilleven welke u na afloop mee naar huis kunt nemen. Tevens krijgt u alle informatie over de academie en de opleiding. U kunt zich opgeven via mail of via de website. (De les is gratis, de materiaalkosten zijn 10 euro p.p.)

De Basisopleiding Realistisch Fijnschilderen

U leert fijnschilder-technieken in de traditie van de oude meesters. Er is veel aandacht voor stofuitdrukking, glaceer-techniek, compositie, kleurmengingen en diverse penseelvoeringen. De lessen worden klassikaal gegeven in kleine groepen door vakkundige docenten. U kunt de Basisopleiding volgen in 18 dagdeellessen van 2,5 uur op verschillende dagen, ook 's avonds, of in één hele week (ma. t/m vr. van 9.30-16.30 uur) of vijf maal een hele dag in de maand van 9.30-16.30 uur

Dagdeelopleiding: in DEVENTER, LELYSTAD en EMMEN

DEVENTER	EMMEN	LELYSTAD
Dinsdag 9.30 – 12.00 uur	Maandag 9.30 – 12.00 uur	Maandag 9.30 – 12.00 uur
Dinsdag 12.30 – 15.00 uur	Dinsdag 9.30 – 12.00 uur	Maandag 13.30 – 16.00 uur
Woensdag 9.30 – 12.00 uur	Donderdag 13.30 – 16.00 uur	Maandag 18.30 – 21.00 uur
Woensdag 12.30 – 15.00 uur	Donderdag 18.30 – 21.00 uur	Dinsdag 13.30 – 16.00 uur
Woensdag 19.00 – 21.30 uur		Dinsdag 18.30 – 21.00 uur
Donderdag 9.30 – 12.00 uur		
Vrijdag 14.00 – 16.30 uur		

De lessen starten in de 3e week van september.

Maandopleidingen: in DEVENTER

Vrijdag 7/09 '18 start groep DM1-39	Zaterdag 24/11 '18 start groep DM1-40
Zaterdag 20/10 '18 start groep DM1-39A	Vrijdag 1/03 '19 start groep DM1-41

Weekopleidingen: in DEVENTER

Maandag 15 t/m vrijdag 19 oktober 2018 groep W1-35
Maandag 12 t/m vrijdag 16 november 2018 groep W1-35A
Maandag 18 t/m vrijdag 22 februari 2019 groep W1-36

Iedereen kan goed leren schilderen!

Art Partout
Academie voor Realistische Schilderkunst

Zutphenseweg 55, Deventer,
Jules Verneweg 15, Emmen
De Schans 18-2, Lelystad
tel.: 085-130 27 57, bgg: 06-53265028

LANDSCHAPPEN - STILLEVEN - DIEREN - PORRET - ZEEGEZICHTEN - BLOEMEN - MINIATUREN - TEKENEN - MAGISCH REALISME - HYPER REALISME

www.fijnschilderen.nl • info@fijnschilderen.nl

GRATIS proeflessen DEVENTER

- vrij. 15 juni 9.30 - 12.30
- zat. 16 juni 9.30 - 12.30
- zat. 16 juni 13.00 - 16.00
- don. 30 aug. 19.00 - 22.00
- vrij. 31 aug. 9.30 - 12.30
- zat. 1 sept. 9.30 - 12.30
- vrij. 7 sept. 9.30 - 12.30
- zat. 8 sept. 9.30 - 12.30
- zat. 8 sept. 13.00 - 16.00

Zutphenseweg 55, Deventer

GRATIS proeflessen EMMEN

- do. 21 juni 19.00 - 22.00
- vrij. 22 juni 9.30 - 12.30
- zat. 23 juni 9.30 - 12.30
- do. 13 sept. 19.00 - 22.00
- vrij. 14 sept. 9.30 - 12.30
- zat. 15 sept. 9.30 - 12.30

Jules Verneweg 15, Emmen

GRATIS proeflessen LELYSTAD

- do. 28 juni 19.00 - 22.00
- vrij. 29 juni 9.30 - 12.30
- zat. 30 juni 9.30 - 12.30
- do. 23 aug. 19.00 - 22.00
- vrij. 24 aug. 9.30 - 12.30
- zat. 25 aug. 9.30 - 12.30
- do. 30 aug. 19.00 - 22.00
- vrij. 31 aug. 9.30 - 12.30
- zat. 1 sept. 9.30 - 12.30

De Schans 18-2, Lelystad

Gelderland Grensland

vier eeuwen inspirerend landschap

17.06 - 23.09.2018

